

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

**ДЕРЖАВИ “ТРЕТЬОГО СВІТУ” ЯК НОВИЙ ГРАВЕЦЬ У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ
ГЛОБАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:

Студент 6 курсу, 603 групи

Лобань Данило Валерійович

Керівник:

кандидат політичних наук,
доцент Моцок В.І.

Рецензент:

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2024 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Макар В.Ю.*

Анотація

У кваліфікаційній роботі розкривається роль держав “третього світу” у контексті сучасного глобального порядку денного. Основну увагу зосереджено на оцінці їхнього внеску в міжнародні відносини. Робота охоплює теоретико-методологічні засади концепції “третього світу”, історичні передумови її виникнення, а також соціально-економічні та політичні характеристики цих держав. Особливу увагу приділено участі держав “третього світу” у питаннях зміни клімату та екологічної безпеки. Висновки дослідження демонструють потенціал держав “третього світу” стати активними учасниками глобальних ініціатив, попри існуючі виклики.

Ключові слова: *держави “третього світу”, Третій світ, малорозвинені держави, економічний розвиток.*

Summary

The qualifying work explores the role of “third world” countries in the context of the contemporary global agenda. It focuses primarily on assessing their contribution to international relations. The study encompasses the theoretical and methodological foundations of the “third world” concept, the historical preconditions for its emergence, as well as the socio-economic and political characteristics of these states. Special attention is given to the participation of “third world” countries in climate change and ecological security issues. The findings of the research demonstrate the potential of “third world” countries to become active participants in global initiatives, despite existing challenges.

Keywords: *“third world” countries, Third World, underdeveloped countries, economic development.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і тексту наукових досліджень авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____Лобань Д.В

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4-7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Концептуальні та методологічні засади дослідження.....	8-17
1.2. Стан наукової розробки проблеми.....	18-24
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТА СУТНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ “ТРЕТІЙ СВІТ”.....	25
2.1. Історичний контекст виникнення концепції “третій світ”.....	25-34
2.2. Соціально-економічні та політичні характеристики держав “третього світу”.....	34-42
2.3. Еволюція ролі держав “третього світу” в міжнародних відносинах.....	43-49
РОЗДІЛ 3. ГОЛОВНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ДЕРЖАВ “ТРЕТЬОГО СВІТУ” У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ ГЛОБАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО.....	51
3.1. Участь держав “третього світу” у вирішенні питань зміни клімату та екологічної безпеки.....	51-61
3.2. Оцінка внеску держав “третього світу” у глобальну безпеку та вирішення конфліктів.....	62-76
3.3. Місце держав “третього світу” у міжнародній економіці.....	76-87
ВИСНОВКИ.....	90-95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96-106

ВСТУП

Актуальність дослідження. Традиційний підхід до розуміння ролі держав “третього світу” в міжнародних відносинах зазнає значних змін. Термін “третій світ” зазвичай асоціюється з країнами, які зіштовхуються з серйозними соціально-економічними проблемами, такими як бідність, обмежений доступ до основних послуг, коротка тривалість життя та недостатні можливості для освіти.

Проте, в умовах глобалізації та після завершення Холодної війни, країни “третього світу” набули все більшої ваги в міжнародних відносинах. Вони стали активними учасниками у формуванні глобальної політики, економічних стратегій і розв'язанні міжнародних конфліктів. Підвищення впливу третього світу вимагає переосмислення їхньої ролі в сучасному глобальному порядку.

У рамках сучасного міжнародного порядку денного держави третього світу вже не функціонують виключно як пасивні реципієнти допомоги. Наразі ці країни займають активну позицію у формуванні нових економічних та політичних реалій, що стає особливо очевидним у контексті глобальних викликів, таких як зміна клімату, міжнародна безпека та глобальне економічне управління.

Дослідження цієї проблеми є особливо актуальним, оскільки допомагає зрозуміти, як держави “третього світу” впливають на глобальні процеси і як їхні інтереси та потреби формують сучасний світовий порядок. Аналіз ролі цих країн у вирішенні основних глобальних проблем дозволяє краще оцінити їхній внесок у міжнародні відносини, а також визначити їхню роль у формуванні майбутніх стратегій та політик на глобальному рівні. Це дослідження важливе для розробки ефективних міжнародних стратегій і політик, які будуть враховувати потреби та потенціал країн “третього світу”, забезпечуючи більш збалансоване та справедливе управління глобальними ресурсами та проблемами.

Метою дослідження є комплексний аналіз ролі країн “третього світу” як важливих акторів у системі міжнародних відносин, зокрема їхнього впливу та

участі у вирішенні актуальних глобальних питань сучасного порядку денного. Дослідження спрямоване на визначення внеску цих держав у підтримання глобальної безпеки, подолання екологічних викликів і розвиток міжнародних механізмів співпраці, що дозволяє виявити їхню здатність до конструктивної взаємодії у контексті глобалізації та зростання міждержавної взаємодії.

В процесі дослідження вирішувалися наступні **завдання**:

- Проаналізувати стан наукової розробки проблеми ролі держав “третього світу” в контексті міжнародного порядку денного.
- Дослідити історичний контекст виникнення концепції “третього світу”.
- Проаналізувати соціально-економічні та політичні характеристики держав “третього світу”.
- Розглянути еволюцію ролі держав “третього світу” в міжнародних відносинах.
- Оцінити вплив держав “третього світу” на міжнародний економічний порядок.
- Визначити внесок держав “третього світу” у глобальну безпеку та вирішення конфліктів.
- Проаналізувати участь держав “третього світу” у вирішенні питань зміни клімату та екологічної безпеки.

Об’єкт дослідження. Основні глобальні політичні й економічні процеси.

Предмет дослідження. Вплив держав “третього світу” на ключові аспекти міжнародного порядку денного, включаючи їх участь у формуванні глобальних економічних, політичних та екологічних процесів.

Методи дослідження. У ході дослідження було використано такі методи:

Один з основних методів, який застосовується у дослідженні, полягає в детальному аналізі впливу цих країн на різні аспекти міжнародних відносин. Використання методу аналізу дозволяє розділити глобальні процеси на окремі складові, такі як економічні, політичні, соціальні та екологічні фактори. Це дає змогу вивчити, як саме держави “третього світу” взаємодіють з іншими

акторами глобальної арени, зокрема з країнами Першого світу, і яку роль вони відіграють у формуванні міжнародного порядку. Синтез, своєю чергою, дозволяє виявити загальні тенденції, що характеризують роль цих країн у сучасному глобальному контексті. Через поєднання аналізу і синтезу створюється більш повне розуміння їхнього впливу, оскільки ці методи дають можливість не лише вивчити окремі аспекти, а й побачити, як вони взаємодіють у глобальних процесах. Метод абстракції та узагальнення допоможуть виокремити основні тенденції та характеристики, що визначають вплив цих країн на міжнародний порядок. Індукція і дедукція забезпечать формулювання загальних висновків і закономірностей на основі конкретних випадків.

У контексті даного дослідження порівняльний метод є надзвичайно корисним для аналізу ролі держав “третього світу” у глобальних процесах у порівнянні з іншими країнами. Цей метод дозволяє порівняти країни “третього світу” з іншими акторами міжнародних відносин, зокрема з розвиненими країнами. Порівняння цих акторів дає можливість оцінити їхній вплив на глобальні процеси, виявити схожі та відмінні риси в підходах до вирішення глобальних проблем. Порівняння дозволяє також виявити відмінності в стратегіях і політиках різних груп країн, визначити, які фактори сприяють посиленню їхнього впливу, а також що обмежує цей вплив у міжнародній політиці.

Системний метод, своєю чергою, забезпечує можливість дослідити складні взаємозв'язки між державами “третього світу” та міжнародними системами, а також зрозуміти їхню інтеграцію у глобальні структури.

Прогностичний метод забезпечує можливість оцінити майбутні тенденції та ймовірні зміни в ролі держав “третього світу” на міжнародній арені, що є важливим для прогнозування їхнього впливу на глобальну політику та економіку.

Метод індукції застосовувався для побудови логічних висновків, що дозволяли узагальнити спостереження за конкретними прикладами.

Наприклад, індукції базувався на аналізі практик кількох країн “третього світу”, які брали участь в різних ініціативах. На основі цих спостережень формувалися більш загальні принципи їхньої ролі в глобальних процесах.

Практичне значення проблеми дослідження полягає у його здатності забезпечити глибоке розуміння динамічної ролі держав “третього світу” в контексті сучасного міжнародного порядку денного. Вивчення їхнього впливу на глобальні економічні та політичні процеси дозволяє розробити більш ефективні стратегії взаємодії з цими країнами, що є важливим для держав і міжнародних організацій, які прагнуть встановити конструктивний діалог і партнерство. Дослідження також сприяє виявленню можливостей для інтеграції країн “третього світу” в глобальні процеси, що може позитивно вплинути на умови життя в цих країнах і забезпечити більш справедливий розподіл ресурсів. Дослідження робить внесок у розширення наукових уявлень про роль держав “третього світу” в сучасних міжнародних відносинах, що може слугувати базою для подальших наукових досліджень та практичних рекомендацій у цій сфері.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел, який налічує 95 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 112 сторінок, з яких основного тексту – 102 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концептуальні та методологічні засади дослідження

Від часу свого становлення як окремої дисципліни після Першої світової війни, міжнародні відносини пройшли через численні складні дебати щодо теоретичних та суміжних питань. Фред Чернофф виокремлює три основні сфери суперечок: питання зовнішньої політики, теоретичні та метатеоретичні дебати. Дискусії щодо зовнішньої політики зосереджені на визначенні правильних дій стосовно конкретних аспектів міжнародних відносин, тоді як теоретичні дебати стосуються конкуренції різних підходів для пояснення основних питань у МВ. Метатеоретичні дебати є філософськими розвідками, спрямованими на визначення найкращої теорії [18, с. 1-2].

За словами Роберта Джексона та Георга Соренсена, теоретичні дебати в міжнародних відносинах відіграли важливу роль у розвитку цієї дисципліни. У міжнародних відносинах відбулося чотири основні раунди дебатів: між реалізмом і лібералізмом у міжвоєнний період, між традиціоналізмом і біхевіоризмом, нео-дебати (між неореалізмом, неолібералізмом і неомарксизмом), а також між раціоналізмом і рефлексивізмом. Джексон і Соренсен зазначають, що ці дискусії, серед іншого, зосереджені на питаннях про виникнення держав, чинники, що визначають характер їхніх взаємодій, а також причини війни та миру [53, с. 33-34].

Домінування Заходу в теоретизації та недостатня увага до інших регіонів світу стимулювали дослідників міжнародних відносин до спроб інтегрувати ці регіони в межі домінуючих теорій або розробити альтернативні підходи для вирішення цієї проблеми. Держави “третього світу” часто розглядаються у провідних теоріях як такі, що не мають значущого внеску у розвиток знань [34, с. 22].

Так, процес глобалізації, що інтенсивно розгорнувся у другій половині XX століття, суттєво вплинув на соціально-економічний розвиток країн “третього світу”, викликавши значні зміни в міжнародних відносинах. Однією з ключових особливостей цього процесу стало зміцнення нерівності між розвиненими країнами Півночі та менш розвиненими країнами Півдня, що сприяло подальшому посиленню домінування перших над другими. Важливу роль у цьому відіграє міжнародне право, яке, хоча й задеклароване як засіб захисту прав усіх народів, на практиці часто стає інструментом легітимації нерівності та утвердження глобальних стандартів, що ігнорують особливості розвитку різних країн [19, с. 5].

Як зазначає Б. С. Чімні, сьогодні міжнародне право встановлює правила, які свідомо ігнорують феномени нерівномірного розвитку, надаючи перевагу впровадженню однакових глобальних стандартів. Іншими словами, процес об'єднання в міжнародному праві різних країн, що відрізняються своїми економічними моделями, також підтверджує актуальність категорії “третій світ”. Це означає, що, оскільки юридична уява та технології прагнуть подолати відмінності, щоб нав'язати єдині глобальні правові режими, використання категорії “третій світ” є особливо доречним у контексті міжнародного права. Це необхідна та ефективна відповідь на абстракції, які завдають шкоди відмінностям. Іншими словами, її існування є вирішальним для організації та надання колективного спротиву гегемоністським політикам [19, с. 5].

Отже, однією з найбільш значущих подій середини XX століття стала деколонізація, яка призвела до появи на світовій карті численних нових незалежних держав. Особливо важливим у цьому контексті був 1960 рік, відомий як “Рік Африки”, коли 17 африканських країн отримали незалежність. Першою серед них стала Республіка Конго, після чого незалежність здобули такі великі британські колонії, як Нігерія та Сомалі. У тому ж році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам. Ця декларація закріпила право народів на самовизначення та закликала до припинення колоніалізму і збройних дій проти залежних

територій, оскільки колоніалізм заважає розвитку міжнародної економічної співпраці та уповільнює соціальний, культурний та економічний розвиток залежних народів. Розпад колоніальної системи та поява великої кількості нових незалежних держав змусили колишні колоніальні держави шукати нові способи збереження свого впливу та контролю над цими країнами. Водночас нові незалежні держави постали перед вибором шляхів подальшого розвитку [2].

Як зазначає Марсель Мерль, країни “третього світу” почали функціонувати як своєрідний “третій стан”, паралельний до того, який виник у ході Французької революції. У 1950-х роках “третій світ” почав формуватися як третій шлях між двома суперечливими варіантами, запроваджуючи націоналістичний соціалізм. Цей підхід нібито сприяв розв'язанню питань політичної незалежності та потреб у плановій економічній організації, зберігаючи при цьому власну ідентичність і залишаючися в рамках чинної капіталістичної системи, уникаючи повної колективізації. Проте історична практика показала, що в багатьох регіонах сформувалися еліти, які захопили державні структури та перетворили їх на свою приватну власність, що супроводжувалося загальною корупцією і значним військовим та олігархічним впливом. Встановлені режими, що використовували фасад демократії та свободи, яка завжди відкладалася на невизначене майбутнє, насправді інсталиювали особисті диктатури, що відзначалися репресіями та крайнім насильством [57, с. 71-72].

Розуміння нового світового порядку допомагало оцінити важливість конкретних досліджень у загальному контексті соціальних змін. Поділ світу на три частини, введений у п'ятдесятих роках XX століття, справив значний вплив на розвиток соціальних наук і залишається актуальним до сьогодні. Цей поділ дозволяв класифікувати країни на три групи за соціальними, політичними, культурними та економічними критеріями, що стало важливим інструментом для науковців того часу. Він виник як відповідь на післявоєнну

ситуацію та забезпечив нові методологічні підходи для аналізу соціальних і політичних явищ у ранній період Холодної війни [9, с. 2].

Цей термін допоміг розділити світ на зрозумілі частини, що дало змогу соціальним наукам точніше досліджувати конкретні об'єкти. Як зазначають іспанські дослідники М. Аренсибіа та Е. Корозо, він сприяв створенню нових наукових матриць, які адаптували різні соціально-наукові традиції до сучасних потреб розуміння і трансформації світової ситуації. Таким чином, поділ світу на “три світи” став своєрідним описом, що відображає міжнародну суперечку між капіталістичними країнами та радянським блоком [9, с. 2].

Концепція “третього світу”, що з'явилася внаслідок цього поділу, була спробою створити соціально-політичну матрицю для протистояння домінуванню розвинених капіталістичних країн. Вона мала на меті розробити національні стратегії для контролю над власним розвитком і подолання наслідків колоніального минулого. Згідно з теорією залежності, розробленою такими мислителями, як Андре Гундер Франк [40], Теотоніо дос Сантос [70], Рауль Пребіш [66] і Уолтер Родні [69], “третій світ” також відносився до економічно залежних “периферійних” країн у системі, що контролюється “центральною” країнами [9, с. 2].

Досліджуючи концепцію держав “третього світу” варто зауважити, що підходи до її вивчення різняться. Так, наприклад, Карен Сміт стверджує, що у теорії міжнародних відносин не тільки бракує вдосконалення існуючих теорій чи нових підходів для розуміння ситуації більшості населення світу в період після Холодної війни, але й відсутні реальні внески з “третього світу”, які б “зробили значний внесок у розвиток сфери міжнародних відносин загалом” [28, с. 2].

Отже, почнемо з реалізму: Ганс Моргентау стверджував, що держави третього світу не є релевантними для академічних досліджень, які прагнуть зрозуміти світову політику. Наприклад, Моргентау заявляв, що Африка не мала історії до Першої світової війни. На його думку, Африка позбавлена будь-якої

значущої політики, яку варто серйозно розглядати для розуміння світових процесів [34, с. 22].

У неореалізмі держави “третього світу” також вважаються незначними. Наприклад, один із ключових представників неореалізму, Кеннет Волтц, у своїй науковій праці “Теорія міжнародної політики” стверджував, що “загальна теорія міжнародної політики неминуче базується на великих державах”. Він вважав, що політику слабких держав можна пояснити на основі загальної теорії, заснованої на характеристиках сильних держав. Волтц порівнював свою позицію, зазначаючи, що спроба створити теорію міжнародних відносин на основі реалій слабких держав є подібною до розробки загальної економічної теорії, заснованої на малих бізнесах, які не мають вирішального впливу на умови ринку. Волтц стверджував, що було б безглуздо “будувати теорію міжнародної політики на основі Малайзії чи Коста-Ріки” [90, с. 72-73].

Неолібералізм також має аналогічну проблему щодо держав “третього світу”. Наприклад, переконання лібералізму чітко видно в аргументах Ф. Фукуями, який стверджував, що становлення лібералізму як єдиної ідеології людства в постхолодновоєнний період гарантує процвітання всьому світу як єдиний життєздатний політичний та економічний стандарт. Він стверджує, що це не випадковість, а результат тривалої боротьби між різними ідеологіями. На його думку, фашизм і комунізм були єдиними суперниками лібералізму, які зникли після його тріумфу наприкінці ХХ століття. Хоча Фукуяма вважав, що необхідно займатися підходами, які можуть вирішити виклики, з якими лібералізм не може впоратися, він стверджував, що не варто витрачати час на перспективи, що походять з маргінальних регіонів [41].

Прихильники модернізаційної парадигми і неомарксистки вивчали причини відставання периферії, проте їхні підходи різнилися: модернізаціоністи шукали внутрішні фактори відсталості, тоді як неомарксистки фокусувалися на зовнішніх чинниках. Модернізаційна теорія, яку розвивали вчені і політики США і Західної Європи після краху

колоніальної системи, вбачала основні причини відставання країн третього світу у збереженні традиційних цінностей в економічній, політичній, соціальній та культурній сферах. Ці дослідники зосереджувалися на питаннях довгострокового розвитку країн третього світу, механізмах переходу від традиційних форм до сучасних, а також на соціально-економічних і політичних перетвореннях [3].

Основна ідея теорії полягає в тому, що розвиток усіх країн, незалежно від їхньої історії та географічного розташування, відбувається за єдиним напрямком і проходить однакові етапи від традиційного суспільства до сучасного, що робить цей процес універсальним для всіх держав [3]. Таким чином, розвиток країн периферії розглядається як наслідок впливу екзогенних факторів, таких як поширення сучасних інститутів і технологій з промислово розвинених країн, що в результаті призводить до зближення розвинених країн і країн третього світу.

Протягом останніх чотирьох десятиліть інформація з усього світу часто проходила через фільтр інтелектуальних і політичних процесів, де переважали інтереси так званого Першого світу. Це сприяло управлінню Третім світом. Теорія модернізації, яка з'явилася раніше, концентрувалася на тому, щоб культурна трансформація Третього світу була необхідною для досягнення сучасності. Вона розглядала модернізацію як процес, що охоплює економічні, політичні, соціальні та культурні зміни. Прихильники цієї теорії вважали, що нерозвиненість країн Третього світу була наслідком їхніх внутрішніх недоліків, а не результатом колоніального минулого. Теорія модернізації створила однорідний образ “третього світу”, який повинен був наслідувати західні моделі розвитку [13, с. 259-260].

Згодом концепція “третього світу” в теорії модернізації використовувалася для підтримки домінування Західної Європи та Північної Америки. У відповідь на це з'явилася теорія залежності, яка пропонувала іншу перспективу розвитку і нерозвиненості. До кінця 1960-х років управлінські зусилля США щодо модернізації “третього світу” зіштовхувалися з новими

викликами через економічний націоналізм і революції в Азії, Африці та Латинській Америці. Відповідно, з'явилися радикальні критичні дискурси, які ставили під сумнів домінуючу політику і теорії. Багато радикальних критиків вважали, що теорія модернізації і політика США маскували вузькі політичні інтереси, що підтримували капіталізм як універсальну модель розвитку. Вони стверджували, що залежність від Заходу спотворює соціальні та економічні умови в небагатих країнах, що веде до подібних історичних процесів у периферійних регіонах глобальної економіки. Це привело до формування великої концепції про залежність і нерозвиненість, яка ставила під сумнів можливість реалізації цілей розвитку “третього світу”, поки ці країни залишаються під впливом передових капіталістичних економік Заходу [72].

У цьому контексті варто зауважити, що “третій світ” майже не відображається в науковій літературі з теорії міжнародних відносин, за винятком кількох робіт. Особливо це стосується основних раціоналістичних теорій, таких як неореалізм і неолібералізм, які часто ігнорують проблеми країн Третього світу. Багато вчених критикували ці теорії за їх домінування в дисципліні. Наприклад, Баррі Бузан висловлює критику на адресу основних теорій, зокрема неореалізму. За його словами, неореалізм приваблює завдяки спрощенню і уніфікації, а також ідеї біполярності часів холодної війни. Через ці особливості, Бузан стверджує, що неореалізм недостатньо враховує проблеми країн Третього світу і, по суті, є теорією, яка підтримує інтереси великих держав. Крім того, Бузан вважає, що неореалізм помиляється, припускаючи, що всі країни в міжнародній системі є “подібними одиницями”, оскільки для розуміння Третього світу потрібно більше зосередитися на особливостях цих держав [16].

Своєю чергою, Луїза Фосетт критикує основні теорії міжнародних відносин за те, що вони не серйозно ставляться до проблем “третього світу” і не намагаються його зрозуміти. Вона особливо критикує неолібералізм за його західноцентричний підхід, через який цей напрямок мало допомагає у поясненні розвитку багатьох країн, що розвиваються, і вважає, що

“неолібералізм може лише частково пояснити успіх більш розвинених країн” [38].

З урахуванням критики основних теорій, нормативна теорія та підхід Мохаммеда Аюба, відомий як “субальтерний реалізм”, пропонують нові перспективи для розуміння Третього світу в міжнародних відносинах [10]. Кріс Браун стверджує, що “на середньострокову та довгострокову перспективу головним завданням теорії міжнародних відносин є створення чіткого розуміння моральних основ відносин між Північчю та Півднем”. Він підкреслює, що розвинені країни повинні діяти відповідально у міжнародній системі, не ігноруючи гуманітарні кризи в Третьому світі. Наприклад, насильство в арабських країнах, яке стало наслідком повстань, що почалися під час арабської весни і спричинило політичні зміни, призвело до великої кількості біженців, які тікають у сусідні та інші країни. Західні держави мають можливість допомогти зменшити страждання цих людей. Тому нормативна теорія закликає розвинені країни грати більш активну роль у вирішенні гуманітарних проблем, які стосуються як держав “третього світу”, так і їхніх громадян [15].

Так, Аюб критикує основних теоретиків, зокрема неореалістів і неолібералів, за їхню орієнтацію лише на індустріально розвинені країни глобальної Півночі і ігнорування проблем країн “третього світу”. На думку Аюба, його підхід має потенціал заповнити суттєві прогалини в теорії міжнародних відносин, що нині переважає під впливом неореалізму та неолібералізму. Що стосується неореалістів, Аюб критикує теорії Уолца і Міршаймера про перевагу біполярності над мультиполярністю за те, що вони не враховують проблеми безпеки слабших держав і динаміку численних конфліктів у міжнародній системі. Він звинувачує їх у тому, що “стабільність у Європі була досягнута за рахунок стабільності та порядку в інших частинах світу”. Щоб не порушити статус-кво в Європі, супердержави втручалися у внутрішні та міждержавні конфлікти в “третьому світі” [10].

Щодо неолібералів, Аюб відзначає, що їхній акцент на “абсолютних вигодах як основному позитивному результаті співпраці в анархічній системі” заснований на взаємозалежності, але не враховує економічну та військову залежність більшості країн “третього світу” [10]. Тому він вважає, що концепція абсолютних вигод не відображає реалій країн “третього світу”.

В умовах цієї критики, нормативна теорія та концепція “субальтерного реалізму” Мохаммеда Аюба пропонують нові підходи до розуміння Третього світу в рамках міжнародних відносин. Нормативна теорія акцентує на моральних аспектах відносин між Північчю та Півднем, підкреслюючи відповідальність розвинених країн у вирішенні гуманітарних криз. А “субальтерний реалізм” Аюба пропонує зосередитись на досвіді країн “третього світу”, намагаючись заповнити прогалини, що залишилися через недоліки традиційних теорій. Ці альтернативи сприяють більш комплексному та справедливому розумінню ролі “третього світу” в сучасній міжнародній системі [10].

Аналіз основних засад і підходів до вивчення концепції “третього світу” дозволяє визначити методологію нашого дослідження, яку слід застосувати для розгляду ролі цих країн у глобальних процесах. У цьому контексті використовуються різні методи, які разом сприяють комплексному дослідженню впливу держав “третього світу” на міжнародний порядок.

Зокрема, методи аналізу і синтезу допомагають розглянути та інтегрувати різні аспекти впливу держав “третього світу” на глобальні процеси, формуючи цілісну картину їхньої ролі. Аналіз детально досліджує окремі компоненти впливу, тоді як синтез об'єднує ці компоненти в єдину систему. Метод абстракції і узагальнення дозволяє виокремити основні тенденції та характеристики, що визначають вплив цих країн на міжнародний порядок, зосереджуючи увагу на суттєвих ознаках і загальних уявленнях.

Методи абстракції і узагальнення допомагають виокремити основні тенденції та характеристики, що визначають вплив цих країн на міжнародний порядок. Абстракція дозволяє відокремити суттєві елементи від менш

важливих деталей, що дозволяє фокусуватися на ключових аспектах впливу. Узагальнення, своєю чергою, забезпечує формування загальних висновків, що дозволяє зрозуміти загальні закономірності. Вважаємо, що ці методи є важливими для ідентифікації основних рис і тенденцій у поведінці держав “третього світу” і їхньому впливі на міжнародні відносини.

Також, у контексті дослідження варто встановити поняття “глобального порядку денного”. Так, це сукупність основних пріоритетів і цілей, які визначають спільний напрямок розвитку міжнародної спільноти й впливають на прийняття рішень на глобальному рівні. Глобальний порядок денний зосереджений на вирішенні найважливіших викликів сучасності, таких як зміни клімату, забезпечення миру й безпеки, боротьба з бідністю, захист прав людини сталий економічний розвиток тощо.

Своєю чергою, порівняльний метод є важливим для аналізу ролі держав “третього світу” у глобальних процесах у порівнянні з іншими країнами. Цей метод дозволяє виявити і оцінити відмінності та спільні риси в їхньому впливі на міжнародну арену. Системний метод допомагає дослідити складні взаємозв’язки між державами “третього світу” та міжнародними системами, а також зрозуміти їхню інтеграцію у глобальні структури.

Також, застосовувалися індуктивний і дедуктивний методи, які дозволили сприймати категорію “третій світ” як динамічний феномен, що забезпечує характеристику сукупності країн, які її складають, як з економічної, так і з політичної точки зору.

Прогностичний метод забезпечує можливість оцінити майбутні тенденції та ймовірні зміни в ролі держав “третього світу” на міжнародній арені. Це важливо для прогнозування їхнього впливу на глобальну політику та економіку. Застосування зазначених методів у комплексі дозволяє сформувати всебічну та детальну картину ролі держав “третього світу” в сучасному міжнародному контексті.

1.2. Стан наукової розробки проблеми

Проблема ролі держав “третього світу” у вирішенні глобальних питань міжнародного порядку денного належить до відносно нових дослідницьких напрямів, які здобувають все більшу актуальність у науковому колі. Однак у вітчизняній науковій літературі дана тема залишається малодослідженою та не знайшла належного висвітлення. Переважна більшість наукових джерел, в яких досліджуються окремі аспекти країн “третього світу” в глобальних процесах, є іноземними. Вони зосереджуються на дослідженні їхнього місця у міжнародних відносинах в цілому, їхніх внутрішньополітичних проблемах або зовнішньополітичних аспектах.

Для цілей цього дослідження доцільно почати з окреслення аспектів та аналізу дискусії, яка ставить під сумнів актуальність концепції “третього світу”. У науковій літературі можна побачити різні оцінки щодо цієї категорії: від оголошення її завершення до розгляду доцільності її збереження. Таким чином, ряд авторів, зокрема Н. Гарріс [48], А. Дірлік [29], В. Рендалл [68], М. Бергер [13] та інші аргументують, що логіка, на якій базується концепція “третього світу”, вичерпала себе.

Так, Н. Гарріс обґрунтовував свої пояснення щодо завершення концепції “третього світу” на основі досвіду індустріалізації таких країн, як Корея, Сінгапур, Гонконг і Тайвань, а також таких держав, як Бразилія та Мексика [48]. Таким чином, він розглядає ці країни як приклади наближення до Першого світу та можливості подолання стану відсталості й виходу з групи країн “третього світу”. Своєю чергою, А. Дірлік у своїх поясненнях заперечує концепцію “третього світу”, висловлюючись за її реформацію. Науковець стверджує, що ця концепція була пов’язана з постколоніальними державами, визначеними територіально. Однак, на його думку, цей аспект втрачає методологічну цінність у зв’язку зі зменшенням значення територіальності через глобалізацію [29].

Інші дослідники, такі як Н. Сміт [72], А. Харрелл [49], вважають, що концепція “третього світу” зберігає свою актуальність і релевантність у сучасну епоху.

У процесі проведення дослідження було опрацьовано низку ключових джерел, які дозволяють систематизувати наукові підходи до концепції “третього світу” та критично оцінити їх. Метою було не лише зібрати інформацію, а й проаналізувати внесок кожного з дослідників.

Так, наукова розробка концепції “третього світу” в міжнародних відносинах та її впливу на глобальні процеси розкривається через внески різних дослідників. Б. С. Чімні зробив вагомий внесок у розвиток критичного погляду на міжнародне право, яке він розглядає як інструмент, що підтримує глобальну нерівність. Його дослідження є важливим, оскільки він звертає увагу на те, як міжнародні юридичні норми не лише легітимізують нерівність, але й утверджують домінування сильних держав над слабшими, включаючи країни “третього світу”. Цей аналіз відкриває нові горизонти для розуміння того, як права й інституції, що мали б бути універсальними, фактично поглиблюють глобальні диспропорції [19]. Таким чином, науковець доводить важливість категорії “третього світу”, яка дає можливість організувати колективний спротив гегемоністським політикам.

М. Аренсибіа та Е. Корозо, зі свого боку, запропонували підхід до аналізу глобальних політичних та економічних систем через поділ світу на “три частини”, що стало методологічною базою для багатьох досліджень у галузі міжнародних відносин [9]. Їхній внесок полягає в теоретичному обґрунтуванні цієї моделі, яка допомогла дослідникам краще класифікувати країни за їхніми економічними та політичними характеристиками.

Своєю чергою, вагомий внесок представників теорії залежності, таких як Андре Гундер Франк [40], Рауль Пребіш [66] та Уолтер Родні [69], полягає в їхньому аналізі того, як глобальна економічна система, очолювана розвиненими країнами, утримує “третій світ” у стані залежності [9]. Вони розвинули важливу критику капіталізму та його нерівномірного розвитку,

запропонували альтернативні моделі, які акцентують на необхідності самостійного розвитку периферійних країн. Їхні наукові надбання стали основою для розробки політик, спрямованих на подолання структурних економічних диспропорцій.

У процесі дослідження історичного контексту виникнення концепції “третього світу” було опрацьовано низку джерел. Наприклад, стаття “Холодна війна та деколонізація: виникнення “Третього світу”” надає важливий контекст для розуміння того, як глобальна політична арена часів Холодної війни вплинула на появу концепції “третього світу”. Це джерело підкреслює значущість геополітичного протистояння між СРСР та США у процесі формування “третього світу” [78]. Однак, з огляду на популярний характер цієї статті, їй бракує глибокого аналізу економічних і соціальних факторів, які мали вирішальне значення для цього процесу.

Томільсон пропонує систематизований підхід до еволюції поняття “третій світ”. Науковець проводить ретельний аналіз історичних етапів розвитку цієї концепції, що робить його працю ключовим джерелом для розуміння її трансформації у науковій думці [87]. Однак, попри те, що автор надає детальний аналіз політичної еволюції концепції, він недостатньо висвітлює питання економічної структури та глобальних нерівностей, що також є важливими елементами у формуванні “третього світу”.

Варто відзначити, що у дослідженні, проведеному М. Брайаном, детально висвітлюється, як історичні та політичні чинники призвели до їхнього занепаду, однак деякі його висновки можуть виглядати спрощеними, оскільки він більше зосереджується на критичній оцінці, ніж на пропозиціях практичних рішень [14]. Попри це можемо стверджувати, що його дослідження є однією з ключових праць, що аналізує причини економічної відсталості та соціальних криз у країнах третього світу.

У ході дослідження місця держав “третього світу” у міжнародній економіці було опрацьовано низку важливих джерел, що сприяли всебічному розумінню цього аспекту. Важливим фактором вибору наукової бази для

дослідження цієї частини роботи було не лише зміст матеріалу, але і його релевантність для глибокого розуміння сучасної ролі країн “третього світу” у глобальній економіці.

Наприклад, завдяки статті “Міжнародний економічний порядок і країни третього світу” було проаналізовано, як міжнародний економічний порядок впливає на країни “третього світу”. Автор аналізує, які економічні нерівності існують на глобальному рівні, а також обговорюють шляхи, якими країни “третього світу” можуть боротися за більш справедливі умови участі в міжнародній торгівлі [51]. Це джерело є важливим для розуміння механізмів, які підтримують нерівність в економіці, і пропонує можливі рішення для покращення економічного становища цих держав.

М. Галант у своєму дослідженні на тему “У 1970-х роках лідери країн третього світу прагнули нового економічного порядку” висвітлює важливе питання- прагнення лідерів країн “третього світу” до формування нового міжнародного економічного порядку у 1970-х роках. Галант підкреслює, як ці країни намагалися вибудувати економічні стратегії, які б забезпечили їхню незалежність і розвиток [42]. Стаття є цінною завдяки історичному контексту та наданню інформації про періоди активних зусиль на глобальному рівні. Проте, попри те, що стаття відображає важливі історичні факти, вона недостатньо розглядає сучасні наслідки цих ініціатив, що обмежує її практичну цінність.

У цьому контексті було так же проаналізовано Хартію економічних прав та обов'язків держав 1974 року. Цей документ є основоположним у визначенні економічних прав і обов'язків країн, зокрема країн “третього світу”. Хартія містить важливі принципи, які можуть служити основою для міжнародного економічного співробітництва [5].

У статті “Глобалізація в країнах третього світу” розглянуто вплив глобалізації на економіки країн “третього світу”. М. Гашоу підкреслює як позитивні, так і негативні наслідки, зазначаючи, що глобалізація може бути як можливістю для економічного зростання, так і загрозою для місцевих

індустрій [44]. Це робить статтю важливою для розуміння складного зв'язку між глобалізацією та економічним розвитком.

У своєму звіті Л. Нільсон та З. Култіна-Димитрова підкреслюють критичну важливість міжнародної торгівлі для економічного розвитку країн, що розвиваються. Вони зазначають, що лібералізація торгівлі та інтеграція у світову економіку стали ключовими чинниками зростання добробуту значної частини населення на глобальному рівні. Це підкреслює потужний вплив торгівлі як на економічні, так і на технологічні та соціальні зміни [61]. В цілому, дослідження є важливим внеском у дискусію про інтеграцію країн, що розвиваються, у глобальну економіку, оскільки воно не лише підкреслює досягнення цих країн у сфері експорту, але й вказує на виклики, з якими вони зіштовхуються. Можна стверджувати, що такий аналіз допоможе більш глибоко зрозуміти місце держав “третього світу” у міжнародній економіці та можливості їх подальшого розвитку.

Досліджуючи оцінку внеску держав “третього світу” у глобальну безпеку та вирішення конфліктів, було використано ряд джерел, які надають цінну інформацію та аналіз. Нижче наведені ключові публікації, що допомагають зрозуміти роль цих країн у міжнародних миротворчих місіях та їхній вплив на міжнародну глобальну безпеку.

Зокрема, публікація “Глобальний Південь і миротворчі операції ООН” акцентує на ролі країн Глобального Півдня у миротворчих операціях ООН, підкреслюючи їхній внесок у підтримку міжнародної безпеки та надаючи контекст для розуміння впливу цих країн на формування глобальних політик [81]. Публікація “Відсутність участі розвинених країн у миротворчих місіях ООН обговорювалася в Четвертому комітеті” підкреслює брак участі розвинених країн у миротворчих місіях, акцентуючи значення країн “третього світу”, які виконують основну роль у глобальних зусиллях із забезпечення миру [55]. Стаття “Миротворці ООН: які країни надають найбільше військових і фінансування?” розглядає внесок країн у миротворчі місії ООН, включаючи

кількість миротворців та фінансування, що допомагає зрозуміти, яким чином держави “третього світу” роблять свій внесок у глобальну безпеку [89].

Досліджуючи участь держав “третього світу” у вирішенні питань зміни клімату та екологічної безпеки, було використано важливі джерела, які надають значну інформацію та аналіз в цій сфері та є релевантними. У статті “Екологічні проблеми в країнах третього світу” розглядаються екологічні проблеми, з якими стикаються країни “третього світу”, підкреслюючи їхню уразливість до змін клімату та необхідність інтеграції екологічних стратегій у політику розвитку [35].

Варто також відзначити дослідження Е. Пічона “Перша кліматична стратегія Африканського Союзу та кліматичне співробітництво ЄС-Африка”, що розкриває важливі аспекти позиції африканських країн щодо зміни клімату, особливо в контексті 27-ї Конференції сторін (COP27), що проходила в Єгипті. Автор акцентує на тому, що африканські держави, які найбільше потерпають від негативних наслідків зміни клімату, прагнуть активно висловити свої позиції на цій міжнародній платформі. Вони підкреслюють, що промислові країни, які несуть основну відповідальність за викиди парникових газів, повинні вжити більш рішучих заходів для їх зменшення [64]. Дослідження надає важливий аналіз стратегій Африканського Союзу в контексті глобальних викликів зміни клімату, а також акцентує на необхідності міжнародної підтримки для забезпечення успішної реалізації кліматичних цілей.

Розгляд ролі країн “третього світу” у формуванні глобального порядку денного набирає популярності в наукових колах, однак існують певні недоліки, які потребують глибшого вивчення. По-перше, в українських наукових працях недостатньо уваги приділено участі цих держав у міжнародних економічних і політичних процесах. Більшість джерел, що є в наявності, походять з інших країн, що ускладнює всебічний аналіз.

По-друге, незважаючи на внесок багатьох науковців у дослідження впливу держав “третього світу” на міжнародні відносини, не вистачає комплексного підходу до розгляду соціально-економічних, культурних та екологічних

чинників, що формують їхню роль у глобальних процесах. Наприклад, не всі дослідження поєднують питання зміни клімату, екологічної безпеки та економічних стратегій у єдину картину.

Таким чином, для кращого розуміння внеску країн “третього світу” у вирішення глобальних викликів важливо застосувати інтегровані методи аналізу, що враховують політичні, економічні та екологічні аспекти, а також провести додаткові дослідження з урахуванням сучасних проблем.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА СУТНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ “ТРЕТІЙ СВІТ”

2.1. Історичний контекст виникнення концепції “третій світ”

Деякі дослідники вказують, що завершення холодної війни завдало нищівного удару по концепції “трьох світів”, а розпад колишнього Радянського Союзу, разом із відповідним розпадом Другого світу, суттєво послабили основу концепції Третього світу. Крім того, з моменту свого піднесення в 1970-х роках Третій світ перебував на шляху до поступового занепаду, зумовленого такими чинниками, як нерівномірний економічний розвиток між країнами “третього світу”, політичні розбіжності та нездатність реалізувати “спільну програму міжнародних економічних і політичних реформ”. У наукових дискусіях щодо Третього світу та схеми трьох світів точаться активні дебати: деякі дослідники вважають, що ця концепція втратила свою актуальність і стала анахронізмом, тоді як інші стверджують, що вона все ще має значення в сучасну епоху [72]. У цьому контексті варто дослідити історичний контекст виникнення концепції “третього світу”.

Однією з ключових змін, що відбулися в період після Другої світової війни, стало “відкриття” масової бідності в регіонах Азії, Африки та Латинської Америки. Це відкриття, хоча й здавалося незначним і очевидним, стало підґрунтям для значної трансформації глобальної культури. Військова риторика поступилася місцем соціальним питанням, зокрема проблемам Третього світу, що стали новим фокусом міжнародної уваги. Замість боротьби з фашизмом, на перший план вийшла “війна з бідністю” в країнах Третього світу, яка набувала дедалі більшого значення в контексті швидкої глобалізації впливу Сполучених Штатів як світової держави. Для обґрунтування цієї нової “політики” було наведено переконливі дані: понад 1,5 мільярда людей, приблизно дві третини світового населення, перебували в умовах гострого

голоду, що призводило до погіршення їхнього матеріального становища та посилення злиднів [36, с. 21].

Зокрема, подібні заяви часто лунали в кінці 1940-х і 1950-х років. Такий акцент був обумовлений усвідомленням хронічної бідності та соціальних потрясінь у бідних країнах, що становили загрозу для розвинених держав. Проблеми цих регіонів вийшли на міжнародну арену, і ООН виявила значні економічні розриви: у 1949 році середній дохід на душу населення в США становив 1453 долари, тоді як в Індонезії він ледве досягав 25 доларів. Це сприяло усвідомленню необхідності дій для уникнення глобальної нестабільності. Було визнано, що долі багатих і бідних країн тісно переплітаються. Як зазначила група експертів у 1948 році: “Справжнє процвітання світу є неподільним. Воно не може тривати в одній частині світу, якщо інші частини потерпають від бідності та поганого здоров’я” [58].

Таким чином, бідність у глобальному вимірі стала своєрідним відкриттям періоду після Другої світової війни. Як стверджують Сакс та Рахнема, до 1940 року уявлення про бідність та підходи до її вирішення значно відрізнялися [67]. У колоніальні часи бідність розглядалася як невід’ємний елемент життя тубільних народів, щодо яких вважалося, що їхній економічний розвиток був марним. Їхня здатність до науки і техніки, які є основою економічного прогресу, оцінювалася як незначна. Водночас у традиційних суспільствах Азії, Африки, Латинської Америки та корінних народів Америки, а також у більшій частині європейського континенту, існували власні способи розуміння та подолання бідності, що ґрунтувалися на принципах ощадливості та достатку. Проте сучасне розуміння масової бідності виникло лише після поширення ринкової економіки, що зруйнувала традиційні суспільні зв’язки і позбавила мільйони людей доступу до землі, води та інших ресурсів. У процесі консолідації капіталізму системна зубожілість стала невідворотною [6].

Термін “третій світ” уперше був введений Альфредом Сові в його статті “Три світи, одна планета” 1952 року, де він стверджував, що, попри часті згадки про два світи в умовах глобальної конфронтації, існує третій світ, який

часто ігнорують, хоча він є найбільш значущим і, в певному сенсі, може вважатися першим світом. Термін “третій світ” початково використовувався як категорія і концепція, зокрема Сові у своїй статті вжив фразу “*tiers monde*”. Протягом наступного десятиліття цей термін набув широкого визнання та став широко вживаним. Від початку 1960-х років термін “третій світ” часто використовувався як синонім таких виразів, як “слаборозвинений світ”, “країни, що розвиваються”, “менш розвинені країни”, “колишні колонії”, “афро-азійські та латиноамериканські країни”, “Південь” у контексті поділу Північ-Південь тощо [92].

Концепція “третього світу” виникла в контексті Холодної війни та спочатку мала чіткі політичні й владні конотації, які охоплювали ідеї політичної безсилості, економічної бідності та соціальної маргіналізації. Ця концепція часто асоціювалася з терміном “третя сила”, що позначав групу неприєднаних африканських та азійських країн, об’єднаних спільною опозицією до імперіалізму та колоніалізму. В умовах ідеологічного розколу періоду Холодної війни, Третій світ посилався на групу держав, що являли собою третій компонент у функціонуванні й динаміці біполярного світового порядку. Ця неприєднана група держав займала проміжне політичне становище між капіталістичними країнами Першого світу та соціалістичними країнами Другого світу, намагаючись зберегти незалежність і дистанцію від двох протилежних блоків наддержав, а також отримати вигоду від їхнього протистояння, якщо це було можливим [92].

Так, у політичному контексті поняття “третій світ” набуло значення під час Бандунзької конференції 1955 року, що стало відправною точкою для створення Руху неприєднаних країн. Таким чином, “Третій світ” виступав як ідеологічний наслідок значної трансформації світового порядку, що сприяла виникненню сучасних держав, які стали більш незалежними, ніж будь-коли раніше. Передумова виокремлення країн “третього світу” полягала в тому, що вони не мали значного впливу на світову політику через свої внутрішні обмеження та конфлікти. Ще одна пов’язана передумова полягала в тому, що

ці країни сприймали європейський світогляд, отримували щедрість і матеріальну допомогу з Європи. Це призвело до того, що “третій світ” став полем для експериментів і змагань між європейськими, американськими та радянськими силами під час Холодної війни. Третій світ розглядався як територія, яку необхідно завоювати, ідеологічно сформувати і відповідно розподілити між суперниками з “першого” і “другого” світу [30].

Так, у квітні 1955 року відбулася Бандунзька конференція в Індонезії, що стала важливою подією для обговорення миру та ролі країн Третього світу в умовах Холодної війни, економічного розвитку і деколонізації. Конференцію організували Індія, Індонезія, Бірма (тепер М'янма), Цейлон (тепер Шрі-Ланка) та Пакистан, і на ній зібралися представники двадцяти дев'яти країн Азії та Африки. Учасники конференції представляли майже чверть поверхні суші Землі та 1,5 мільярда людей, що становило понад половину світового населення в 1955 році (2,8 мільярда осіб). Ця конференція є важливим етапом у формуванні Руху неприєднання, заснованого в 1962 році, і першим значним кроком для комуністичного Китаю на міжнародній арені, що слідував за візитом прем'єр-міністра Індії Джавахарлала Неру до Пекіна в жовтні 1954 року [78].

Зустріч стала початком зусиль багатьох нових, переважно неєвропейських націй, що вийшли з колоніалізму, для підвищення їхньої міжнародної ваги, об'єднавшись у рамках Руху неприєднання або Третього світу. Основними цілями конференції були сприяння економічному та культурному співробітництву між афро-азіатськими країнами і протидія колоніалізму чи неокolonіалізму з боку Сполучених Штатів, Радянського Союзу або інших імперіалістичних держав [78].

Конференція досягла консенсусу, засудивши колоніалізм у всіх його проявах, що стало критикою як для Радянського Союзу, так і для Заходу. Прем'єр-міністр Китаю Чжоу Еньлай проявив поміркованість і прагнення до примирення, оскільки деякі делегати-антикомуністи висловлювали побоювання щодо намірів Китаю. Хоча Китай і надалі був важливим гравцем

у боротьбі з імперіалізмом і отримував підтримку від Радянського Союзу в 1950-х роках, конференція не призвела до загального осуду Заходу, як того побоювалися американські спостерігачі. Учасники продемонстрували широкий спектр ідеологій та лояльностей, а Бандунзська конференція засвідчила потенціал країн, що розвиваються, стати значною силою у світовій політиці, як в рамках, так і поза рамками Холодної війни [78]. Отже, ця конференція спрямована на те, щоб країни “третього світу” зміцнили свої позиції на міжнародній арені.

Суецька криза 1956 року показала, як змінилася позиція країн Третього світу на міжнародній арені. Так, 26 липня 1956 року президент Єгипту Гамаль Абдель Насер оголосив про націоналізацію Суецького каналу. Це рішення загрожувало інтересам Франції, Великої Британії та Ізраїлю, що призвело до спільної військової операції цих країн проти Єгипту в жовтні 1956 року. Франція та Велика Британія намагалися захистити свої економічні та фінансові інтереси, що змусило міжнародну спільноту втрутитися в ситуацію [80]. Він ставив перед собою три основні цілі: забезпечити незалежність Єгипту шляхом припинення британської окупації, зміцнити єгипетські збройні сили для успішного нападу на Ізраїль і поліпшити економічну ситуацію в країні шляхом будівництва великої греблі в Асуані для зрошення долини Нілу. Так, британські війська мали бути виведені з Єгипту до червня 1956 року, а британські бази повинні були управлятися спільно британськими та єгипетськими цивільними особами [78].

Не вдаючись до детального аналізу історії бідності країн “третього світу”, важливо підкреслити розрив, що стався в уявленнях і управлінні бідністю спочатку з появою капіталізму в Європі, а згодом з виникненням концепції розвитку в країнах Третього світу. Так, Рахнема описує перший розрив як появу в XIX столітті систем, спрямованих на допомогу бідним, заснованих на підтримці з боку безособових інституцій. Філантропія відігравала важливу роль у цьому переході. Перетворення бідних на отримувачів допомоги мало глибокі наслідки. Ця “модернізація” бідності означала не лише розрив

традиційних соціальних відносин, але й запровадження нових механізмів контролю. Бідні все частіше сприймалися як соціальна проблема, яка вимагала нових підходів до втручання в суспільство. Саме у зв'язку з бідністю сформувалися сучасні підходи до розуміння сенсу життя, економіки, прав і соціального управління [36, с. 22].

Своєю чергою, як зазначає Х. Кугана, концепція “третього світу” була не стільки географічним, скільки соціальним і політичним явищем. Розгляд цього терміну лише як застарілого продукту ідеологічного протистояння часів Холодної війни ігнорує його значущість для тих, хто обрав шлях прогресу замість примусової стагнації. Починаючи з Афро-Азійської конференції 1955 року в Бандунгу та Триконтинентальної конференції в Гавані, що відбулася через 11 років, колишні колоніальні народи Азії, Африки, Латинської Америки та інших регіонів активно прагнули вийти за межі імперської динаміки влади та створити нову систему міжнародних відносин [30].

Використання терміну “третій світ” насправді відображає глибокий соціально-політичний процес. Попри часті згадки про “дух Бандунга”, залишається непоміченим авторитарний аспект “третього світу”, представлений такими лідерами, як Муаммар Каддафі та Фердинанд Маркос. Історичний контекст, в якому, наприклад, візит Імельди Маркос до Тріполі в 1976 році подавався філіппінському народу не як зустріч двох диктатур, а як акт солідарності з іншою колишньою колонією, допомагає краще зрозуміти привабливість цього бачення “третього світу” [30].

Отже, поняття “третій світ” у політичному контексті можна розглядати, з одного боку, як засіб для стимулювання “політико-дипломатичної єдності” в Африці, Латинській Америці, Азії, Океанії та на Близькому Сході. Водночас у своєму владному контексті він стає ключовим фактором для Європи та Північної Америки, де прагнуть контролювати ті частини світу, що залишилися поза радянським блоком. Своєю чергою, єдність країн, що розвиваються, під концептом “третій світ” виникає насамперед через неспроможність цих держав здійснювати значний вплив на світові події. З

огляду на це, ідея “третього світу” відіграє важливу роль у контексті “управління” глобальною політичною економікою з позиції інтересів країн, що розвиваються [46, с. 6].

За будь-якими показниками впливу — політичним, економічним, військовим, культурним чи ідеологічним — провідними країнами у світовій політиці залишаються західні держави. Рішення, прийняті країнами “третього світу”, зазвичай ігноруються або не мають великого впливу як на міжнародному рівні, так і всередині самих цих країн. Через таку слабкість та нездатність впливати на глобальні процеси, країни, позбавлені влади, мають сильний стимул для об’єднання, щоб спільно захищати свої інтереси [15, с. 6].

Згідно з думкою Кальвокорессі, термін “третій світ” відображає прагнення країн уникнути біполярного поділу світу, де домінували Сполучені Штати та СРСР, а інші держави були змушені підтримувати одну з наддержав. Ці країни побоювалися могутності наддержав, посиленої ядерним озброєнням, не довіряли їхнім намірам, заздрили їхньому значному багатству та відкидали твердження, що демократичний капіталізм або комунізм є єдино правильним шляхом, який інші мають наслідувати. Таким чином, країни “третього світу” відмовлялися як від жорсткого комуністичного догматизму Москви, так і від дедалі сильнішого антикомунізму Вашингтона. Вони здобули свою незалежність від колоніального панування самотійно, без підтримки США чи СРСР [17].

Варто зауважити, що протягом Холодної війни Сполучені Штати з різним ступенем успіху створювали, підтримували і фінансували режими, які відповідали їхнім економічним і політичним інтересам, включаючи антикомунізм. Американські лідери все більше вважали будь-який антикомуністичний режим, навіть якщо він був репресивним і недемократичним у внутрішніх справах, як “союзника”, “силу стабільності” або навіть “товариша”. З проголошенням доктрини Трумена в 1947 році Сполучені Штати взяли на себе право втручатися у внутрішні справи інших

країн з метою підтримки режимів, які вони вважали дружніми до американських інтересів [78].

Нові незалежні держави стикалися з численними політичними, соціальними та економічними викликами, такими як бідність, недоїдання, безробіття, перенаселення, економічна відсталість, загроза неоколоніалізму, політична нестабільність, соціальна дискримінація та неписьменність [84]. Вони вирішили залишатися осторонь конфронтації Холодної війни, приймаючи політику неприєднання.

Розробка концепції Третього світу часто базувалася на визначенні матеріальних умов. Як зазначив Голдторп у своєму впливовому дослідженні “Соціологія Третього світу: Диспропорція та залучення” (1975), “якщо заможні індустріальні країни поділяються на “Захід” і “Схід”, то бідні країни формують “Третій світ”, відрізняючись обмеженим доступом до ресурсів” [87, с. 307]. Проте всі спроби створити універсальний стандарт для встановлення відносної бідності, що дозволяв би чітко розмежувати різні частини світу, стикаються з серйозними проблемами. Різні країни Азії, Африки та Латинської Америки, не кажучи вже про острови Тихого океану та інші регіони, суттєво відрізняються за розмірами, політичними ідеологіями, соціальними структурами, економічними показниками, культурними традиціями та історичним досвідом. Ці відмінності існують не лише між країнами Третього світу, але й всередині кожної з них. У кожній державі і суспільстві можна знайти як багатих, так і бідних людей, а також осіб з різними рівнями соціальної та політичної влади [87, с. 307].

Отже, на відміну від промислово та економічно розвинених країн Першого світу та соціалістичних держав Другого світу, виник Третій світ, що об’єднує значну частину населення планети. Перший світ, на чолі з США, складався переважно з розвинених країн Західної Європи та Північної Америки, які дотримувалися принципів демократії, свободи, рівності та ринкової економіки. Другий світ був очолюваний Радянським Союзом і охоплював соціалістичні країни Східної Європи та інші регіони з

авторитарними режимами, які прагнули досягти соціально-економічного розвитку через пролетарську партію та централізоване планування [84].

Більшість країн Третього світу також належали до руху неприєднання, але не всі з них були позаблоковими, тому ці терміни не є синонімами. Таким чином, концепція Третього світу має переважно економічний зміст, а не політичний підтекст. Прагнення, проблеми, цілі, інтереси та ресурси цих країн значно відрізнялися від тих, що були у розвинених націй. Генезис цієї різниці полягає у глибокій прірві між багатством і доходами між розвиненими багатими та слаборозвиненими бідними країнами.

Більшість країн, що належать до так званого “третього світу”, були колишніми колоніями. Після здобуття незалежності багато з цих держав, особливо менші, вперше зіткнулися з викликами самостійної національної та інституційної розбудови. Через спільне колоніальне минуле ці країни протягом більшої частини 20 століття розвивалися економічно, і багато з них досі перебувають у процесі розвитку [79]. Сучасне використання терміну “третій світ” зазвичай стосується країн, які не досягли рівня розвитку, характерного для держав-членів ОЕСР, і, таким чином, залишаються на стадії розвитку.

У 1980-х роках економіст Пітер Бауер запропонував альтернативне визначення терміну “третій світ”. Він стверджував, що присвоєння країні цього статусу не базувалося на чітких економічних чи політичних критеріях, а було здебільшого довільним. Велике різноманіття країн, які вважаються частиною Третього світу — від Індонезії до Афганістану — охоплює як економічно розвинені, так і примітивні економіки, а також політично нейтральні держави та країни, що були орієнтовані на радянський чи західний блок. Своєю чергою, єдиною спільною характеристикою, яку Пітер Бауер визначив для країн “третього світу”, було те, що їхні уряди “вимагають і отримують західну допомогу”, наданню якої він категорично заперечував [79]. Отже, можна вважати, що термін “третій світ” був підданий критиці як такий, що вводить в оману, навіть у період Холодної війни, оскільки він не відображав узгодженої чи спільної ідентичності серед країн, які підпадали під його визначення.

2.2. Соціально-економічні та політичні характеристики держав “третього світу”

Як вже було з’ясовано раніше, у другій половині 20 століття деякі країни були класифіковані як країни “третього світу”. Нині цей термін вважається застарілим, оскільки він використовується для опису націй з низьким рівнем економічного розвитку та слабкими зв’язками з провідними світовими державами.

Концепція “третього світу” втратила свою ідеологічну значущість після закінчення Холодної війни. Проте термін все ще викликає дискусії щодо його основи для категоризації. Суперечки навколо цього поняття зосереджуються на двох різних підходах: чи використовувався цей термін для позначення країн, які залишалися нейтральними під час війни, чи він мав принизливий характер, навішуючи ярлик нації з економічними труднощами? [85]. Варто підтримати думку стосовно того, що характеристики країн, що підпадають під це визначення, не можуть бути узагальнені. Не всі з них є бідними, корумпованими, економічно вразливими або політично нестабільними. Кожна країна має свої унікальні сильні та слабкі сторони, тому узагальнення під одним ярликом є несправедливим.

Сьогодні в країнах “третього світу” проживає дві третини, тобто 75% населення світу, і вони розташовані в Латинській Америці, Африці та Азії. З політичної точки зору ці країни є “неприєднаними” і утворюють групу в Генеральній Асамблеї ООН, де їхня політика та голосування визначаються спільною згодою між усіма членами цієї групи [23]. Концепція “третього світу” є виразом економічної ієрархії, яка може перешкоджати розвитку країн, що розвиваються. Багато з цих країн вважають такий підхід несправедливим і дискримінаційним. Щобільше, у 21 столітті цей термін втратив свою актуальність і використовується дедалі рідше.

Альфред Сові, який ввів цей термін, базував свою ідеологію на поділі суспільства на капіталістичні та соціалістичні нації, і вважав, що третя група є менш значущою. Проте сьогодні багато з цих країн демонструють великий економічний потенціал, роблячи значний внесок у світову економіку через експорт, аутсорсинг людських ресурсів та інші ресурси [85].

Третій світ не є однорідним і характеризується значними відмінностями, зумовленими расовими, культурними, територіальними та геополітичними суперечностями, а також суперечливими інтересами. Ці країни часто розглядають міжнародну політику як протистояння між багатими та бідними державами — промислово розвинутою Північчю та менш розвиненим Півднем. Деякі країни, наприклад члени Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК), змогли захистити свою економічну значущість як постачальники сировини, необхідної для розвинених суспільств, що дозволило їм досягти економічного відновлення [23].

З іншого боку, однією з основних перешкод для розуміння хронічної соціально-економічної стагнації, яка характерна для більшості країн Третього світу, є поширене переконання, що ця стагнація була спричинена західним імперіалізмом. Вважається, що західні країни перешкоджали розвитку країн Третього світу, які нібито починали розвиватися або мали потенціал для цього. Проте, насправді Захід не несе більше відповідальності за сучасні проблеми, ніж за ту афро-азійську інерцію, яка існувала до початку європейської колонізації. Проте є інші серйозні аспекти, які варто враховувати. Неоколоніалісти та ліві ідеологи з Заходу, кожен по-своєму, намагаються спрямувати країни Третього світу до економічних і соціальних цілей, характерних для Європи. Однак ці цілі виявляються недосяжними через глибокі культурні бар'єри, що призводить не до розвитку, а до руйнації [14, с. 5].

Сучасна класифікація країн поділяє їх на дві основні категорії:

1. Розвинені країни: це держави з високоіндустріалізованою економікою, розвинутою інфраструктурою та стабільною політичною системою. Вони

вирізняються високим рівнем валового внутрішнього продукту (ВВП), конкурентоспроможністю, високоякісною освітою, тривалою тривалістю життя та ефективною системою охорони здоров'я [85].

2. Країни, що розвиваються: ця група містить в собі держави з низьким або середнім рівнем доходу на душу населення, відносно низьким ВВП, нижчими стандартами життя, середнім або низьким рівнем освіти, низькою грамотністю та недостатнім медичним обслуговуванням. У цих країнах також спостерігаються вищі рівні забруднення, бідності, смертності, злочинності та корупції [85].

Світова організація торгівлі (СОТ) використовує інший підхід до класифікації країн, виокремлюючи додатково: країни, що розвиваються, і найменш розвинені країни. Класифікація відбувається без чітких критеріїв, тому держави можуть самостійно обирати свій статус, хоча інші країни можуть оскаржувати ці рішення [12]. Сегрегація країн за класифікацією СОТ надає їм певні переваги, включаючи розширення торгових можливостей та поліпшення інфраструктури.

Своєю чергою, Індекс людського розвитку (ІЛР), розроблений Організацією Об'єднаних Націй, є додатковим показником економічного статусу країн. ІЛР оцінює рівень соціального та економічного розвитку на основі показників освіти, очікуваної тривалості життя та валового національного доходу на душу населення. Основні індикатори для класифікації найменш розвинених країн включають валовий національний дохід, людські ресурси (харчування, тривалість життя, рівень освіти, грамотність дорослих) та економічну вразливість (розмір населення, географічне положення, структура експорту, залежність від сільського господарства, ризик стихійних лих) [12].

Країни, що розвиваються, перебувають під ретельним наглядом з боку Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Світового банку, які надають їм гранти та кредити, спрямовані на покращення інфраструктури та економічних систем цих країн, які переживають труднощі. Обидві ці організації

класифікують ці країни як такі, що мають дохід нижче середнього або низький рівень доходу.

Так, основні характеристики країн Третього світу можна узагальнити таким чином:

1. Нерівномірний доступ до їжі, освіти, житла та медичних послуг для значної частини населення.
2. Підвищення рівня безробіття і зниження заробітних плат через девальвацію валюти.
3. Розширення неформальної праці та експлуатації трудових ресурсів.
4. Постійна девальвація валюти, що може призвести до гіперінфляції.
5. Державні витрати перевищують доходи, що веде до фінансових труднощів.
6. Нестача інвестицій, необхідних для розвитку внутрішнього ринку.
7. Дефіцит товарів через недостатність внутрішнього виробництва та брак коштів для імпорту.
8. Іноземні інвестори часто контролюють місцеве виробництво, орієнтуючи його на низькі витрати і експорт, що зберігає нестабільні умови праці і не сприяє покращенню економічної ситуації.
9. Вразливість населення до соціальних, медичних конфліктів та природних катастроф.
10. Корумповані демократичні уряди, які часто підтримують свої позиції шляхом зміни законів на свою користь, що призводить до погіршення соціально-економічних умов для населення [31].

Також, у 1965 році Ів Лакост у своїй праці “Географія недостатнього розвитку» вказав деякі характеристики Третього світу:

1. Харчова недостатність.
2. Високий відсоток неписьменності.
3. Масові захворювання.
4. Експлуатація дітей.
5. Величезна соціальна нерівність.

6. Високий відсоток низькопродуктивного сільського господарства.
7. Незавершена індустріалізація.
8. Амплітуда зростання населення [65].

Серед інших характеристик можна також зазначити про:

1. Видобувна та малодиверсифікована економіка. Ці держави зазвичай мають низький рівень індустріалізації та економічної диверсифікації, з високою залежністю від первинних секторів, таких як сільське господарство та гірничодобувна промисловість. Відзначається також відносно низький дохід на душу населення.

2. Високий рівень бідності. Країни Третього світу часто стикаються з високим рівнем бідності та економічної нерівності, що супроводжується серйозними проблемами в освіті. Поширені також проблеми громадського здоров'я, зокрема висока дитяча смертність, низька тривалість життя і обмежений доступ до медичних послуг.

3. Політична нестабільність. Такі країни зазвичай характеризуються авторитарними режимами, частими змінами урядів і державними переворотами. Вони часто переживають внутрішні етнічні, релігійні або територіальні конфлікти.

4. Колоніальна історія. Багато з цих країн мають історію колоніалізму, що залишила тривалий вплив на їхні економічні, соціальні та політичні структури. Зазвичай вони зберігають значну зовнішню залежність від колишніх колонізаторів або від транснаціональних корпорацій.

5. Погана інфраструктура та обмежений доступ до технологій. Ці країни часто зіштовхуються з проблемами недостатньої або неадекватної інфраструктури в сферах транспорту, зв'язку та енергетики, а також мають обмежений доступ до сучасних технологій [75].

У цьому контексті можемо відзначити, що для вивчення причин відсталості країн “третього світу” їх можна розділити на дві групи: внутрішні (ендогенні) фактори, що існують всередині самих країн Третього світу та зовнішні (екзогенні) фактори, пов'язані з їхніми взаєминами з іншими

країнами. Іноді ці фактори перетинаються. Внутрішні фактори охоплюють специфічний клімат, наприклад, тропічний або субтропічний, брак природних ресурсів, брак капіталу для інвестицій, швидке зростання населення, культуру та традиції, які уповільнюють соціальні зміни, неефективний уряд, часто з корупцією, пріоритет промислових проєктів на шкоду сільському господарству, а також високі витрати на військові потреби. Зовнішні фактори охоплюють колоніалізм, зовнішній борг перед індустріальними країнами та структурну залежність від інших країн [59, с. 9].

Як зазначає Мохаммед Аюб, проблеми безпеки в державах Третього світу здебільшого мають внутрішній характер, що обумовлено двома основними чинниками: історією їхнього державотворення та особливостями формування еліти, встановлення та підтримки режиму. Ці фактори суттєво відрізняються від тих, що характерні для західних держав [11].

По-перше, західні країни досягли “безумовної легітимності” завдяки багатовіковому політичному та інституційному розвитку. Протягом століть конфліктів і криз ці суспільства досягли високого рівня консенсусу щодо основних принципів соціальної та політичної організації, що забезпечує їм стабільність та силу як державам. Навпаки, країни “третього світу” є відносно молодими і не мали достатньо часу для розбудови міцних державних інституцій [11]. У цих суспільствах питання політичної, соціальної та економічної організації залишаються гостро конфліктними, що призводить до нестабільності та слабкості державних структур.

По-друге, через відсутність консенсусу з фундаментальних питань більшість країн “третього світу” управляються режимами з вузькою базою підтримки, які прагнуть утримати владу, часто обмежуючи політичні дебати. В таких умовах безпека визначається насамперед через стабільність режиму. Хоча розбіжності існують і в західних державах, їх масштаб та інтенсивність значно менші, що робить ці питання менш критичними для безпеки. Крім того, функціонування міжнародної економіки, яке посилює економічну нерівність, загострює проблему в країнах “третього світу”, відчужуючи широкі маси від

правлячої еліти [11]. Це становить загрозу не лише для легітимності правителів, але й для державних структур, через які здійснюється інтеграція в міжнародну економіку.

Так, слабкість соціальних структур, дефіцит продовольства та обмежений доступ до медичних послуг і освіти суттєво підвищують вразливість населення країн Третього світу. Наприклад, епідемія вірусу Ебола продемонструвала значні відмінності у рівні захворюваності між Європою та США порівняно з Африкою. Зокрема, у Західній Африці вірус викликав серйозні епідемії, призвівши до майже 8500 смертей і понад 21 000 випадків інфекції [65].

Своєю чергою, країни “третього світу” часто зіштовхуються з екологічними проблемами, подібними до тих, що відомі з індустріальних країн, зокрема з наслідками індустріалізації, урбанізації та хімічно підтримуваного сільського господарства. Швидкість цих процесів змін та часткове нехтування екологічними нормами та заходами захисту через бідність призводять до значного загострення екологічних проблем. Додатково слід зазначити, що в Третьому світі часто зустрічаються особливо чутливі та вразливі екосистеми (наприклад, тропічні дощові ліси). Щороку в цих країнах близько 20 мільйонів гектарів сільськогосподарських угідь втрачається через ерозію ґрунтів, а пустеля поглинає близько 6 мільйонів гектарів землі [59, с. 5].

Також можна зазначити, що велика частина одягу, іграшок, комп’ютерів та інших товарів, споживаних розвиненими країнами, виготовляється на фабриках країн Третього світу. За інформацією Міжнародної організації праці (МОП), близько 12 мільйонів дітей віком до 14 років працюють в цих умовах, що ставить під сумнів дотримання прав дітей. Також, практично 90% одягу, що продається в магазинах і купується споживачами, виготовляється в Південно-Східній Азії, Латинській Америці або Східній Європі за зниженими цінами. Перевірка цього факту може бути здійснена шляхом аналізу ярликів на одязі. Попри незадовільні умови праці, компанії, що використовують цю модель виробництва, зосереджуються на економічних перевагах, що виникають через

зниження витрат на робочу силу. Наприклад, середня зарплата працівника з Бангладешу становить 38 євро на місяць, а діти та підлітки працюють близько шести годин за 12 євро [65].

У цьому контексті також варто відзначити серйозне погіршення становища жінок у країнах, що розвиваються, що є однією з ключових проблем, яка викликає занепокоєння у соціологів та дослідників цієї проблеми. Формування нових промислових заводів і секторів в цих країнах спричинило суттєву потребу у робочій силі, що, своєю чергою, змусило жінок займатися низькооплачуваною працею, включаючи важкі фізичні роботи, з метою забезпечення своїх життєвих потреб. Наприклад, в Бангладеш економіка значною мірою залежить від праці жінок на фабриках. Більшість з них працює у швейній промисловості, стикаючись з важкими умовами праці, низькими зарплатами та відсутністю соціального захисту [71].

Іншим важливим аспектом, який важливо зазначити при характеристиці країн Третього світу, є політична нестабільність, як вже було зазначено раніше. Так, політична нестабільність є однією з основних причин бідності, оскільки може призводити до етнічної напруженості та навіть війни. Своєю чергою, війни, які відбуваються між різними соціально-економічними групами всередині країни, часто спостерігаються в країнах, таких як Афганістан, Сомалі та Ірак, які перебувають у стані тривалих конфліктів і досі залишаються в списку найменш розвинених країн. Ці держави демонструють низький рівень розвитку. Виникає питання про взаємозв'язок між економічною та політичною стабільністю в країні. Відповідь полягає в тому, що тероризм і політична нестабільність відштовхують як іноземних, так і місцевих інвесторів. Інвестори прагнуть отримувати прибуток від своїх інвестицій, але політична нестабільність призводить до постійних змін у торговій політиці, що негативно впливає на інвестиційний клімат [82].

Можна зробити висновок, що політична стабільність сприяє економічному процвітання і відкриває шлях до розвитку країни. Країни з розвинутою економікою зазвичай не стикаються з політичною нестабільністю,

тоді як держави, що залишаються у списку країн, що розвиваються або слаборозвинених, часто переживають значну політичну нестабільність.

Розвиток сільського господарства та народних ремесел залишається ключовим фактором економічного розвитку країн “третього світу”. Це пов’язано з колоніальним минулим окремих держав Третього світу до ХХ, що суттєво вплинуло на їхню економічну та промислову еволюцію. Серед найменш розвинених країн світу варто виділити Ефіопію, Танзанію, Лаос, Сомалі, Гондурас і Гватемалу [56]. В цих країнах спостерігається надзвичайно висока смертність, викликана голодом, епідеміями та насильством.

Характерною ознакою багатьох країн, що розвиваються, є значний розвиток туризму, який стає основним джерелом доходу для місцевого населення. Постійний потік туристів забезпечує матеріальне благополуччя багатьом жителям цих регіонів. В сучасному світі практично не залишилося місць, які не були б відвідані мандрівниками [56]. Це дозволяє стверджувати, що низка економічно менш розвинених країн перевершує провідні держави світу за обсягом щорічного туристичного потоку.

Таким чином, країни, що належать до категорії “третього світу”, є специфічними державами, які, хоча і в різному ступені, зберігають спільні ознаки соціально-економічної відсталості. Серед цих ознак можна відзначити багатоукладність економіки, традиційні форми власності і соціальних інститутів, а також низький рівень продуктивності праці. Різниця в темпах економічного зростання, швидкості модернізації та вплив світового господарства сприяє диференціації між країнами “третього світу”.

2.3. Еволюція ролі держав “третього світу” в міжнародних відносинах

Конфронтація між Сходом і Заходом, яка домінувала в міжнародних відносинах в умовах біполярного світу після 1945 року, поступово зазнала критики. Наявність цієї жорсткої біполярної структури стала предметом дискусій, і з’явилися ознаки мультиполяризації. Виникнення Третього світу і

його амбіції щодо впливу на міжнародній арені, а також спроби змінити правила глобальної гри, призвели до переосмислення ролі периферійних регіонів [47]. Ці регіони, які раніше вважалися лише частинами карти між великими державами, почали набувати нового значення та впливу в глобальному контексті.

Так, держави “третього світу” значно вплинули на трансформацію міжнародних відносин, розширивши їх до глобального рівня. Їхня участь була вирішальною у процесах деколонізації, боротьбі з расизмом, ліквідації біполярного світового порядку, розпуску військових союзів та завершенні Холодної війни.

Значний вплив на міжнародні відносини країни “третього світу” здійснювали як через участь у чисельних регіональних конфліктах, так і через формування регіональних організацій співробітництва, таких як АСЕАН, ОАЄ, СААРК тощо. Вони розробили концепцію неприєднання, яка переросла в глобальний рух (Рух неприєднання), та використовували свою чисельну перевагу для посилення впливу на ООН і її діяльність. Важливу роль у процесах розрядки відіграла також їхня активна позиція [84].

Третій світ сприяв створенню нових центрів впливу, спочатку у вигляді неоколоніальних структур, а згодом через боротьбу з ними шляхом ініціації діалогу між Північчю та Півднем. Країни цього регіону активно підтримують боротьбу за встановлення Нового міжнародного економічного порядку та нового порядку у сфері комунікацій, спрямованих на досягнення економічної справедливості та рівності [84]. У цьому контексті їхня роль зосереджувалася переважно на мобілізації суспільної думки, що мало на меті легітимізацію спільних проблем та пошук альтернативних рішень на основі цієї легітимності.

Своєю чергою, варто розпочати з того, що держави “третього світу” на своєму шляху зіштовхувалися з рядом проблем. Так, наприклад, не вигідне становище країн “третього світу” в міжнародній торговельній системі після Другої світової війни зумовлене двома основними чинниками. Перший з них – це боргова криза, яка склалася через залежність цих країн від розвинутих

держав. Після завершення Другої світової війни багато з цих країн, включно з деякими, які згодом перейшли до категорії нових індустріальних країн (НІК), залишилися з великими борговими зобов'язаннями, що накопичилися переважно через надання грантів і кредитів на матеріальні ресурси. Хоча більшість з цих країн не брали безпосередньої участі у Другій світовій війні, вони зазнали значного впливу подій цього періоду [83]. На початку Холодної війни та в її ході країни “третього світу” вже були значною мірою залежні від економічної підтримки з боку розвинутих та індустріалізованих держав.

Так, період, коли країни “третього світу” здобували незалежність настільки різко відрізнявся від попередніх, що, можливо, ознаменував кінець певного етапу світової історії. Передача частини влади від наддержав до менших країн та збільшення кількості членів ООН, з 50 до 144, показали зростаючий вплив “третього світу”, оскільки країни цього блоку охоплюють 51% від суші планети і складають 47% світового населення. Однак, майбутнє цих країн все ж залишалося проблематичним. Зменшення впливу великих націй призводило до меншого фінансування ООН, особливо коли це стосувалося дій, які вони не підтримували, як, наприклад, відмова Радянського Союзу, Франції та інших країн оплачувати участь у конфлікті в Конго. Подібна загроза знову виникла після суперечливого голосування в листопаді 1975 року, коли Генеральна Асамблея ООН, очолювана арабськими країнами, прийняла резолюцію, що визнавала сіонізм формою расизму [33].

Можемо стверджувати, що існує значний позитивний аспект: навіть у періоди найгостріших криз та найсерйозніших суперечок жодна країна не виявила бажання відмовитися від свого членства в Організації Об'єднаних Націй. Це контрастує з історичним досвідом Ліги Націй, коли у відповідь на кризові ситуації деякі країни вийшли з організації. Попри те, що різні держави можуть і надалі висловлювати критику щодо функціонування ООН або не погоджуватися з окремими її рішеннями та політиками, загальна важливість цієї міжнародної організації залишається незаперечною.

Загальна ситуація в цих країнах характеризується значною залежністю від розвинених держав і високим рівнем заборгованості перед ними. Ці країни стикаються з несприятливими умовами торгівлі, оскільки товари з розвинених держав отримують преференції, а політики й механізми ціноутворення часто є несправедливими щодо продукції країн глобального Півдня. Попри низку ініціатив, спрямованих на поліпшення торговельної ситуації через інституції, такі як СОТ і ООН, більшість із них не змогли досягти суттєвих результатів. Навпаки, регуляторні механізми та політики, розроблені розвиненими країнами, зокрема G8, підтримуються міжнародною торговою системою, часто на користь інтересів цих країн, водночас обмежуючи можливості для розвитку країн “третього світу” [84].

Концепція зниження умов торгівлі основними товарами, яку запропонував Пребіш у Латиноамериканській економічній комісії (ECLA), стала основою для розробки першої цілісної стратегії розвитку для країн Третього світу після створення Бреттон-Вудських інституцій. Падіння цін стало обґрунтуванням для імпортозаміщувальної індустріалізації. Попри підтримку та схвалення цієї стратегії, вона мала низку недоліків. Країни “третього світу” продовжували відчувати дефіцит платіжних балансів, оскільки їхні сільськогосподарські товари не зростали достатньо швидко, щоб фінансувати імпорт капітальних товарів, необхідних для підтримання високого рівня інвестицій і забезпечення промислового розвитку. Як відповідь, країни третього світу створили преференційні зони торгівлі, які також не змогли суттєво вплинути на економічні відносини поза межами цих блоків. Ця невдача пояснюється економічними проблемами у секторах первинного виробництва та політичною нестабільністю [84].

Організація Об’єднаних Націй також надала майданчик для проведення конференцій, де країни, що розвиваються, могли висловлювати свої занепокоєння щодо торгівлі та інституцій, пов’язаних із зовнішньою допомогою, таких як Генеральна угода про тарифи і торгівлю (ГАТТ) та Бреттон-Вудські інституції. Хоча ГАТТ спочатку не працював на користь країн

“третього світу”, було створено нові можливості, такі як Африканський закон про зростання і можливості. Оскільки більшість країн третього світу були виключені з ГАТТ, Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) надала майданчик, де могли брати участь як розвинені, так і країни, що розвиваються [83].

Ця конференція відіграла важливу роль у переговорах щодо створення Нового міжнародного економічного порядку для країн, що розвиваються. Вимоги країн “третього світу” щодо преференційного ставлення на ринках розвинених країн були задоволені через Загальну систему преференцій. Крім того, вперше з часу створення Бреттон-Вудських інституцій було погоджено надання пільгових кредитів для країн третього світу під наглядом ЮНКТАД [83]. Серед досягнень імпортозаміщувальної індустріалізації варто відзначити економічне зростання завдяки високому рівню заощаджень і інвестицій, а також покращення освіти та охорони здоров’я.

Однак, варто зауважити, що такі правові інструменти, як ТРІПС (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності), САП, АГОА (Африканський закон про зростання і можливості), здебільшого мають каральний характер для країн, що розвиваються. Продукція цих країн часто не відповідає стандартам розвинених країн, через що товари з розвинених держав отримують преференції на світових ринках [83]. Це призводить до низького рівня продажу товарів з країн, що розвиваються, збільшення боргового навантаження та значних дефіцитів у їхніх платіжних балансах.

Як було вже зазначено у нашому дослідженні раніше, з часом значення концепції “третій світ” стало менш актуальним. Впровадження неоліберальної економічної доктрини призвело до зменшення уваги до нових країн, зокрема через те, що деякі з найбільш розвинених країн, як Південна Корея, швидко досягли економічного розвитку завдяки інвестиціям у технології. Крім того, несподіване багатство від видобутку нафти стало значним джерелом доходів для таких держав, як Венесуела, Нігерія та Лівія. Щодо захисту спільних інтересів, єдність країн “третього світу”, що охоплюють Латинську Америку,

Африку та Азію, почала розпадатися вже в середині 1980-х років. Водночас Тайвань, Південна Корея, Сінгапур, а пізніше і Малайзія, продемонстрували значне економічне зростання за японською моделлю. Як відповідь на цей дисбаланс, з'явилися нові категорії, такі як “четвертий світ”, “країни, що розвиваються”, “найменш розвинені країни” тощо [86].

Тому, у контексті нашого дослідження також варто відзначити, що однією з ключових змін у країнах Третього світу стало зростання ролі нафтовидобувних держав. Нафтовидобувні та експортні країни, попри значне зростання доходів у останні роки, все ще класифікуються багатьма дослідниками як частина Третього світу. Це пояснюється тим, що вони зазвичай не мають розвиненої промислової інфраструктури, а рівень життя в них залишається відносно низьким за показниками, не пов'язаними з доходами.

Деякі вчені, зокрема Калвокорессі, вже оголосили поняття “третій світ” застарілим. Він вказує на появу нової групи держав, які завдяки своєму багатству різко відрізняються від найбідніших країн і мають змогу грати важливу роль у міжнародних відносинах завдяки своїй солідарності. Ця нова група отримала назву “четвертий світ” і складалася з членів ОПЕК (Організації країн-експортерів нафти), чиї багатства базувалися на нафтогазовому секторі. Їхній політичний та економічний вплив був пов'язаний з тим, що ці держави, попри значні географічні та демографічні відмінності, залишалися відносно малими за чисельністю, але достатньо об'єднаними для проведення спільних дій. У 1970-х роках вони різко підвищили ціни на нафту, що спричинило економічні потрясіння у всьому світі, як для багатих, так і для бідних країн [84].

Нафтовидобувні країни ОПЕК більше не вважалися бідними країнами, що розвиваються, оскільки вони накопичували значні фінансові ресурси. Водночас їхнє багатство базувалося на торгівлі вичерпним ресурсом, на відміну від безперервних виробничих процесів, що забезпечували багатство розвинених країн. Вони розуміли, що їхній економічний підйом матиме обмежений час [84]. Метою підвищення цін на нафту було не лише накопичення капіталу для розвитку, добробуту та розкоші, але також

стратегічне посилення озброєнь і політичний тиск на антиізраїльські настрої серед покупців, оскільки більшість членів ОПЕК були арабськими державами.

Зростання цін на нафту суттєво дестабілізувало світову економіку та політику, особливо в умовах падіння курсу долара, краху Бреттон-Вудської системи та глобальної інфляції. Багато країн ОПЕК отримали настільки великі фінансові надлишки, що не могли ефективно їх використовувати у своїх відносно нерозвинених і малонаселених державах [84].

Інвестуючи ці значні капітали в нестабільний промислово розвинутий світ, вони зіткнулися з проблемою, коли їхні активи поступово знецінювалися. Підвищення цін на нафту призводило до того, що їхні клієнти скорочували закупівлі, що послаблювало попит на нафту [84]. Масовий перерозподіл капіталу від промислово розвинених країн до країн ОПЕК, які не могли ефективно його використати, призвів до уповільнення глобальної економіки.

Тому, поява так званого четвертого світу створила додаткові виклики для країн “третього світу”. По-перше, стрімке зростання цін на нафту негативно вплинуло на їхні економіки. По-друге, можливості отримання фінансової допомоги від індустріалізованих країн і їхніх приватних банків стали ще менш реальними.

Серед позитивних аспектів варто зазначити, що на міжнародній арені громадянське суспільство країн “третього світу” змогло створити альянси з громадськими групами та колегами з Півночі. Починаючи з 1999 року, після великого протесту проти Світової організації торгівлі в Сіетлі, спостерігається нова хвиля участі та протестів, яка значною мірою охопила Глобальний Південь [50]. Не випадково Всесвітній соціальний форум, який став важливим виразом глобального громадянського суспільства, був вперше проведений у Бразилії (у місті Порту-Алегрі) і згодом повторено в Індії, Кенії та Сенегалі [50].

Важливим компонентом цього руху найбільший у світі рух фермерів і селян, що виник на Глобальному Півдні й тепер об’єднує тисячі асоціацій, включаючи організації з країн Півночі. Багато кампаній проти угод про вільну

торгівлю, зокрема проти Угод про економічне партнерство між Європою та країнами Африки, Карибського басейну і Тихого океану, продемонстрували тісну співпрацю між організаціями з країн, що розвиваються, і групами з промислово розвинених країн [50]. Зокрема, саміт у Кочабамбі в Болівії у 2010 році показав, як місцеві рухи в країнах Третього світу можуть запропонувати альтернативні рішення для глобальних проблем, зокрема для питання зміни клімату, протистоячи невдачам Копенгагенського саміту 2009 року і привертаючи значну увагу з боку громадянського суспільства в Європі та Америці.

Висновки до розділу 2.

Концепція “третього світу” виникла в контексті глобальних змін після Другої світової війни та Холодної війни. Вона стала відповіддю на виявлення масової бідності в країнах Азії, Африки та Латинської Америки, які перебували в умовах політичної безсилості та соціальної маргіналізації. Термін увів Альфред Сові у 1952 році, і він поступово набув широкого вжитку, позначаючи країни, що не приєдналися до блоків США чи СРСР. Політична значущість концепції зросла під час Бандунзької конференції 1955 року, що призвела до створення Руху неприєднаних країн.

Встановлено, що країни “третього світу”, розташовані в Латинській Америці, Африці та Азії, становлять більшість світового населення і характеризуються значними соціально-економічними та політичними проблемами. Попри те, що термін “третій світ” втрачав свою актуальність у XXI столітті, ці держави продовжують мати важливе значення на глобальній арені. Соціально-економічні характеристики цих країн охоплюють нерівномірний доступ до базових послуг, високий рівень безробіття, девальвацію валют, дефіцит інвестицій. Ці країни часто зіштовхуються з корупцією, нестабільними урядами та соціальною нерівністю, що ускладнює

їхній розвиток. Історична спадщина колоніалізму та сучасні неоколоніальні тенденції також відіграють важливу роль у формуванні цих проблем.

Дослідження показало, що роль держав “третього світу” в міжнародних відносинах зазнала суттєвої еволюції, впливаючи на глобальний політичний та економічний порядок. Від початку свого становлення ці держави зробили вагомий внесок у процеси деколонізації, боротьбу з расизмом, ліквідацію біполярного світового порядку та завершення Холодної війни. Вони активно розвивали концепцію неприєднання, зміцнювали вплив у міжнародних організаціях, таких як ООН, і стали важливими учасниками формування нових центрів сили.

Проте держави “третього світу” також зіткнулися з численними викликами, зокрема борговими кризами, залежністю від розвинених країн, економічною відсталістю. Хоча певні країни зуміли досягти значних економічних успіхів, інші залишилися в стані економічної стагнації, що сприяло подальшій фрагментації концепції “третього світу”.

РОЗДІЛ 3

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ДЕРЖАВ “ТРЕТЬОГО СВІТУ” У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ ГЛОБАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО

У контексті сучасних глобальних викликів на порядку денному міжнародної спільноти постає низка питань, вирішення яких безпосередньо впливає на стабільність і подальший розвиток. Держави “третього світу”, що традиційно асоціюються з економічно менш розвиненими країнами, займають важливе місце в процесах формування глобальних тенденцій та вирішення ключових міжнародних проблем. Їхня безпосередня участь у вирішенні питань глобальної безпеки, змін клімату та екологічної стабільності, а також їхній вплив на міжнародну економіку, становлять невід’ємну частину сучасної міжнародної політики, оскільки визначають здатність міжнародної спільноти адекватно реагувати на виклики, що постають перед людством. У цьому контексті, варто окремо дослідити кожен аспект, стосовно якого держави “третього світу” мають вирішальне значення.

3.1. Участь держав «третього світу» у вирішенні питань зміни клімату та екологічної безпеки

Сучасний екологічний рух бере свій початок ще з часів промислової революції, коли індустріалізація призвела до значного погіршення стану довкілля. Однак заходи зі збереження навколишнього середовища існували протягом усієї історії. Екологічна ситуація в країнах “третього світу” значно погіршується. Це зумовлено відсутністю належного екологічного законодавства, оскільки його впровадження могло б негативно вплинути на економіку цих держав. Розвинені країни користуються цим, переміщуючи свої виробничі потужності до країн “третього світу”, що призводить до збільшення шкідливих викидів і посилення екологічних проблем [35].

Перш за все варто зазначити, що дилема зміни клімату була порушена на міжнародному саміті у першому звіті Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) у 1990 році. Цей звіт детально розглянув причини зміни клімату, структуру кліматичної системи та вплив кліматичних змін на соціально-економічні та екологічні системи. Результати первинних оцінок МГЕЗК сприяли створенню Рамкової конвенції ООН про зміну клімату у 1992 році [94]. Цей документ намагається стабілізувати концентрацію парникових газів в атмосфері, щоб екосистеми могли природно адаптуватися, забезпечуючи сталий розвиток. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 р. стала основою для важливих угод, таких як Кіотський протокол (1997/2005) і Паризька угода (2015/2016). Оскільки Кіотський протокол не призвів до значного скорочення глобальних викидів, Паризька угода була ухвалена на COP21, щоб обмежити підвищення глобальної температури. У 2016 році вона встановила глобальну ціль адаптації: “підвищення адаптивної здатності, зміцнення стійкості та зменшення вразливості до зміни клімату для забезпечення сталого розвитку” [4]. Таким чином, реалізація Паризької угоди, зокрема Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР-13), спрямовує світові зусилля на дії, що зменшують викиди парникових газів і підвищують стійкість до змін клімату. Угода підкреслює необхідність зміцнення кліматичного потенціалу для країн, що розвиваються, і закликає розвинені країни підтримувати ці заходи відповідно до стандартів (ISO 14090:2019 та ISO 14091:2021) адаптації до зміни клімату [21].

Наразі Африка знаходиться в епіцентрі кліматичної кризи. За даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату, за останні 60 років в регіоні спостерігається тенденція до потепління, яка в цілому відбувається швидше, ніж у середньому по світу. Вплив глобального потепління на життя людей і їх засоби існування є руйнівним. У 2022 році понад 110 мільйонів людей в Африці постраждали від наслідків кліматичної кризи. Крім того, продовольча інфляція досягла найвищого рівня за три десятиліття, зростаючи в середньому на 30%, що стало ще більшою проблемою через війну в Україні [20].

Внаслідок згаданих екологічних та економічних труднощів, країни “третього світу” зіштовхуються з необхідністю шукати альтернативні шляхи для вирішення проблем, пов’язаних із зміною клімату та забезпеченням екологічної безпеки. Попри слабку інституційну базу, обмежені фінансові ресурси та зовнішній тиск, ці країни поступово усвідомлюють важливість впровадження заходів для пом’якшення негативних наслідків кліматичних змін. Останніми роками вони почали активно залучатися до міжнародних ініціатив у сфері екологічної безпеки та адаптації до змін клімату.

Як зазначив Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш, Сахель і Ріг Африки пережили найтривалішу посуху за останні 40 років, тоді як цикли посухи на Африканському Розі скоротилися з одного разу кожні 12 років кілька десятиліть тому до менш ніж 5 років, що ускладнює відновлення постраждалих спільнот. Африканські держави визнають існуючі загрози, пов’язані зі зміною клімату, і вже вживають заходів для їх усунення. Наприклад, уряди африканських країн зобов’язалися виділити 264 мільярди доларів США національних ресурсів для реалізації своїх національно визначених внесків у боротьбі зі зміною клімату [7].

Так, африканські країни, які непропорційно страждають від негативних наслідків зміни клімату, прагнули рішуче заявити про свою позицію на 27-й Конференції Сторін (COP27, 6-18 листопада 2022 року) до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC), яка проходила в одній з них — у Єгипті. Африканські держави та Африканський Союз наполягали на тому, що багатші індустріальні країни, які несли більшу відповідальність за викиди парникових газів, повинні були докладати більше зусиль для їх скорочення. Згідно з африканськими учасниками UNFCCC, особливі обставини Африки мали бути враховані під час поступового згортання експлуатації викопних видів пального. Водночас АС усвідомлював, що повторення шляху багатших індустріальних країн було неприпустимим. Нещодавно АС оприлюднив комплексну стратегію для боротьби зі змінами клімату [64, с. 1].

Хоча ця стратегія не була обов'язковою для членів АС, вона була спрямована на розвиток ресурсоефективної промисловості та підвищення кліматичної стійкості ключових секторів, таких як сільське господарство та продовольчі системи, водні ресурси, енергетика, інфраструктура та транспорт. Це передбачало посилення управління національними та регіональними кліматичними програмами, покращення кліматичної грамотності та створення ефективних систем раннього попередження і кліматичних інформаційних служб. Також наголошувалося на необхідності використання місцевих і традиційних знань та створення соціальних гарантій, щоб ніхто не залишився осторонь у процесі “зеленої” трансформації [64, с. 1].

Завдяки цій стратегії АС пропонував бачення, яке, сподівався, об'єднає як свої держави-члени, так і інших учасників UNFCCC. Європейський Союз був одним із основних прихильників кліматичних політик Африки, але АС закликав ЄС та міжнародних донорів збільшити фінансування кліматичних ініціатив, щоб допомогти Африці досягти амбітних цілей, викладених у її кліматичній стратегії. Своєю чергою, Європейський Парламент вимагав, щоб ЄС і його держави-члени узгоджували свої політики з міжнародними зобов'язаннями ЄС у сфері кліматичних дій та покращували співпрацю з Африкою в цьому питанні [64, с. 1].

Також, нобелівський лауреат з економіки Джозеф Стігліц зазначив, що країнам “третього світу” необхідно надавати по 300 мільярдів доларів (246 мільярдів фунтів стерлінгів) щорічно від Міжнародного валютного фонду для боротьби з кліматичною кризою. Під час щорічної зустрічі МВФ у Марракеші Стігліц підкреслив, що країнам, що розвиваються, потрібен аналог американського Закону про зниження інфляції – програми грантів і субсидій, які сприятимуть екологічному розвитку та створенню нових робочих місць. Він також зазначив, що без участі країн “третього світу” не можна подолати проблему глобального потепління [32].

Зокрема, у цьому контексті варто в цілому відзначити роль МВФ. Так, Міжнародний валютний фонд підтримує своїх членів у вирішенні питань

адаптації. Ця робота включає аналіз регіональних і національних проблем адаптації до зміни клімату в рамках щорічних консультацій, зокрема для таких країн, як Мальдіви, Республіка Конго та Домініка, а також у міжкраїнових дослідженнях для регіонів, таких як Африка на південь від Сахари, Західна півкуля, Азія та Тихий океан. Організація також розширює свою підтримку у розвитку потенціалу, включаючи програми, що оцінюють макроекономічні аспекти зміни клімату, а також управлінські стратегії для державних інвестицій і екологічного управління державними фінансами. Крім того, МВФ співпрацює з країнами-членами та партнерами для створення фінансових рішень, таких як Траст стійкості та сталого розвитку. Цей траст має на меті спрямувати фінансові ресурси з країн з міцними зовнішніми позиціями на довгострокове фінансування для вразливих країн, допомагаючи їм подолати структурні виклики, зокрема зміни клімату, шляхом політичних реформ, що сприяють стабільності платіжного балансу [43]. Саме таким чином країни “третього світу” можуть отримати значні переваги від інвестицій у сталий розвиток і інтеграції адаптації у свої стратегії розвитку.

Отже, Африканські країни висловили нагальну потребу в значній фінансовій підтримці для реалізації своїх кліматичних зобов'язань до 2030 року. Чому ж міжнародна підтримка має таке велике значення? Африканські держави несуть серйозні наслідки глобальної кліматичної кризи, до якої їхній внесок є мінімальним. Відповідаючи лише за 4% світових викидів парникових газів, вимагати від Африки боргувати свій народ за боротьбу зі зміною клімату є неетичним. Саме тому Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш нещодавно підкреслив, що “забруднювачі повинні платити” [7].

У світлі нещодавніх соціально-економічних потрясінь, викликаних пандемією COVID-19 та наслідками війни в Україні, стаття 9 Паризької угоди, яка передбачає фінансову підтримку розвиненими країнами для допомоги країнам, що розвиваються, у пом'якшенні наслідків та адаптації до змін клімату, повинна бути активізована [7]. Тому, лише в такому разі можна досягти поставлених кліматичних цілей для Африки.

У цьому аспекті варто відзначити діяльність Африканського Союзу. Так, Кліматична стратегія Африканського Союзу обіцяє враховувати різні обставини країн і окремих осіб. Вона закликає до інтегрованих відповідей та підходу “всієї економіки”; заснована, зокрема, на понятті інтерсекційності, яке визнає, що утиски чи вразливість часто перетинаються у однієї особи на основі їхніх численних “ідентифікаційних маркерів” (наприклад, бідні жінки з меншинних спільнот). Зміна клімату не є винятком, оскільки дослідження чітко показують, що вона непропорційно впливає на вразливі групи.

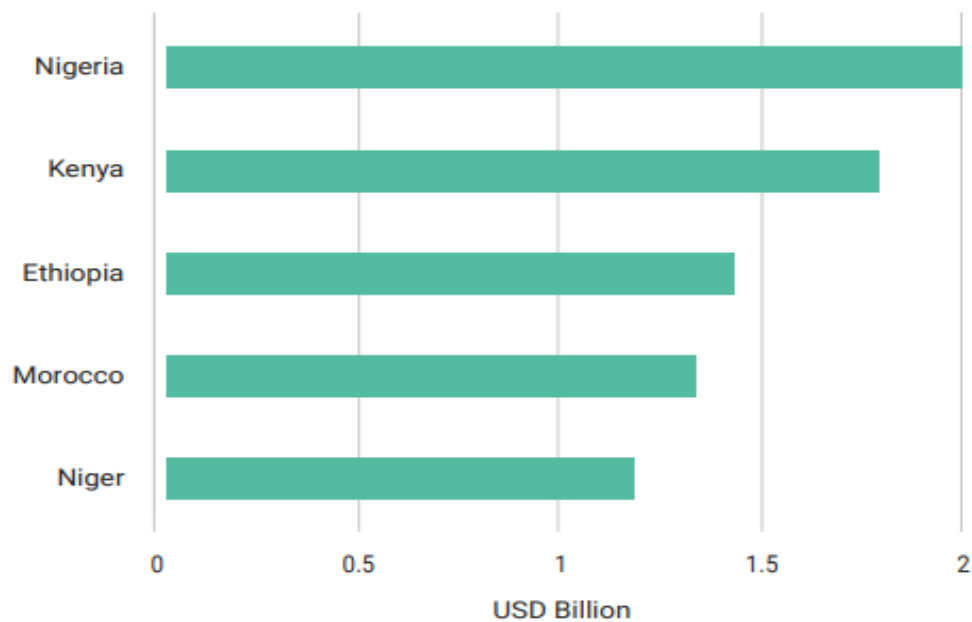
Кліматична стратегія АС підкреслює, що жінки та молодь особливо вразливі до змін клімату, оскільки перші часто є менш освіченими, а останні зазнають найгірших наслідків зміни клімату протягом свого життя. Тому стратегія закликає до більшої участі цих груп у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя, зокрема шляхом інституціоналізації їхньої участі у процесі ухвалення рішень, надання освіти з питань зміни клімату та виділення цільових коштів для цього [64, с. 5-6].

У контексті дослідження варто відзначити, що вплив зміни клімату на глобальному рівні підвищив терміновість амбітних дій у сфері адаптації. Це особливо стосується країн Африки. У всьому світі, а особливо в Африці, розумні та стійкі шляхи розвитку пропонують величезні інвестиційні можливості з трьома вигодами: уникненням втрат, позитивним економічним зростанням і підвищеними соціальними та екологічними перевагами. Глобальний фінансовий розрив у сфері адаптації продовжує тривожно зростати через прискорення впливу зміни клімату та відносно повільніше зростання фінансових потоків на адаптацію. Усі країни зіштовхуються з дедалі більшим тиском на інвестиції в адаптацію, оскільки вони зазнають посилення ризиків та впливів, пов’язаних зі зміною клімату. Особливо важко країнам “третього світу” буде задовольнити свої очікувані потреби в інвестиціях, які, за оцінками, становитимуть від 130 до 415 мільярдів доларів США на рік до 2030 року, якщо вони хочуть подолати фінансовий розрив у сфері адаптації [76, с. 3].

Найбільш вразливі африканські країни зіштовхуються з труднощами в отриманні фінансування для адаптації до зміни клімату. Натомість вони залежать від коштів, які призначені для реагування на надзвичайні ситуації, щоб впоратися з різними загрозами. Протягом 2019–2021 років п'ять країн, які отримали найбільше міжнародних коштів на надзвичайні ситуації, були визнані одними з найбільш уразливих у світі, зокрема мали статус “високої” або “дуже високої” готовності. Однак лише Ефіопія потрапила до списку п'яти найбільших африканських одержувачів міжнародного фінансування для адаптації за цей же період. Це свідчить про труднощі, з якими зіштовхуються країни, що мають високий рівень вразливості та конфлікти, у процесі отримання фінансування для адаптації до кліматичних змін [76, с. 39].

Доступ до міжнародного фінансування для адаптації залежить від виконання певних умов на національному рівні, а не лише від розподілу коштів на основі рівня вразливості. Це часто не відповідає реаліям вразливих країн, які постраждали від конфліктів. Перегляд вимог для отримання міжнародного фінансування міг би допомогти відкриттю можливостей для фінансування адаптації для цих особливо уразливих держав, які інакше були б змушені покладатися на фінансування для реагування на надзвичайні ситуації [76, с. 39].

Рис. 3.3. Топ 5 найбільших одержувачів допомоги від Adaptation Finance Program 2019-2021 pp.[76]

Варто відзначити, що країни “третього світу” демонструють свою відданість амбітним заходам у боротьбі зі зміною клімату. Під час 28-го раунду технічного аналізу зміни клімату ООН, присвяченого перегляду прозорості звітності країн, що розвиваються, ці країни продемонстрували значні успіхи у своїх кліматичних зусиллях [39].

Зокрема, Демократична Республіка Конго активно бореться зі зміною клімату, приділяючи увагу проблемам вирубки лісів та розвитку відновлювальних джерел енергії. Для боротьби з підсічно-вогневим землеробством, яке є основною причиною вирубки лісів, країна ставить перед собою мету освоїти щонайменше один мільйон гектарів зрошуваних земель до 2030 року. Це сприятиме зменшенню вирубки лісів, переходу до осілого сільського господарства та скороченню викидів парникових газів. Ще однією запланованою дією для пом'якшення наслідків зміни клімату є збільшення потужності відновлювальної енергії з 2,9 мегават (МВт) у 2020 році до 42,7 МВт до 2030 року [39]. Це передбачає розвиток сонячної, вітрової та

гідроелектричної енергії, що також покращить умови життя населення ДРК шляхом розширення доступу до електроенергії.

Мозамбик також зіштовхується з проблемою вирубки лісів і планує збільшити використання сталих джерел енергії. Усвідомлюючи важливість сталого сільського господарства, країна активно впроваджує методи збереження, такі як збір дощової води та відновлення метану, щоб зменшити викиди парникових газів. Мозамбик також має намір реалізувати проєкт з установлення 5000 сонячних фотоелектричних систем для сільськогосподарського зрошення та побутового водокористування. Додатково, країна планує скоротити викиди, забезпечивши сонячною та вітровою електроенергією 5000 віддалених домогосподарств і замінивши 2,5 мільйона ламп розжарювання на енергоефективні [39].

Своєю чергою, сільське населення Нігеру значною мірою залежить від лісових ресурсів для забезпечення енергією. У відповідь на це країна активно підтримує лісонасадження та розвиток відновлювальних джерел енергії. В рамках свого Національного плану використання відновлювальної енергії Нігер зобов'язується збільшити частку сонячної енергії до 30% у загальному енергетичному балансі до 2030 року. Це охоплює створення п'яти нових сонячних електростанцій, розвиток потужностей відновлювальної енергії та розширення доступу до електроенергії з 15,72% населення у 2020 році до 65% у 2030 році. Крім того, країна реалізує ініціативи з лісовідновлення, метою яких є відновлення 15 000 гектарів лісу до 2030 року [39].

Також можна відзначити зусилля Руанди. Зокрема, на своєму шостому засіданні в Женеві Фонд фінансування систематичних спостережень (SOFF) затвердив виділення 3,1 мільйона доларів США на проєкт, підтримуваний ПРООН, що має на меті покращення збору кліматичних даних для систем раннього попередження в Руанді. Крім того, було схвалено виділення 400 тисяч доларів США на консультаційні послуги від Фінського метеорологічного інституту. Цей проєкт, який став першим за підтримки ПРООН, має на меті допомогти відновити та вдосконалити основні мережі спостереження в Руанді,

що сприятиме більш точним прогнозам погоди, системам раннього попередження та плануванню заходів зі зміцнення стійкості до зміни клімату. Оскільки близько 70% населення країни залучено до сільського господарства, Руанда особливо вразлива до збільшення сезонних коливань та більш непередбачуваних і екстремальних погодних умов, зумовлених зміною клімату. Країна вже спостерігає зростання кількості опадів і екстремальних явищ, зокрема, коротших та інтенсивніших дощових сезонів на півночі та заході, а також посухи на сході в останні роки. Крім людських жертв, економічні втрати від стихійних лих є також значними. У 2018 році кліматичні катастрофи завдали Руанді шкоди на понад 200 мільйонів доларів США, включаючи втрати майна, сільськогосподарських культур, худоби та інших активів [77].

У Тунісі спостерігається зростання попиту на енергетичні ресурси, що спонукає країну здійснити стратегічний перехід на відновлювальні джерела енергії з метою зменшення залежності від викопного пального та підвищення стійкості. У період з 2010 по 2021 рік Туніс інвестував близько 587 мільйонів доларів США у проекти з відновлювальної енергетики, зокрема в сонячну та вітрову енергетику. Стратегія Тунісу «Low Carbon 2050», розроблена у 2021 році, спрямована на зменшення залежності від викопного пального та викидів вуглецю в енергетичному секторі шляхом переходу 80% виробництва енергії на відновлювальні джерела енергії [39]. Оцінка викидів парникових газів цих чотирьох країн та їхні заходи щодо пом'якшення наслідків зміни клімату об'єднала команду міжнародних експертів, які проаналізували наслідки кліматичних дій цих країн, а також підтримку, що необхідна та була отримана.

Кенія досягла значного прогресу у виробництві енергії з відновлюваних джерел, з яких понад 70% вже надходить з відновлюваних джерел. Виступаючи на Конференції Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату (COP26) у 2021 році, президент Кенії Ухуру Кеніятта заявив міжнародній спільноті, що Кенія сповнена рішучості та йде курсом щодо повного переходу на відновлювальну енергію до 2030 року. Це дивовижне досягнення є прикладом для наслідування іншим країнам. Основним джерелом відновлюваної енергії в Кенії є

гідроелектростанції, завдяки багатим річкам і водоймам. Великі об'єкти, такі, як греблі Сeven-Форкс і Сонду-Міріу, відіграють важливу роль у забезпеченні енергетичних потреб країни. Ще одне ключове джерело – це геотермальна енергія, завдяки якій Кенія, розташована на Східно-Африканській рифтовій системі, використовує тепло землі. Геотермальні станції в регіонах Олькарія та Мененгай ефективно перетворюють цей ресурс на електроенергію. Уряд Кенії активно сприяє розвитку відновлюваної енергетики, запроваджуючи політику та стимули для підтримки цього напрямку [54].

Отже, країна ставить за мету досягти повного доступу до електроенергії до 2022 року, причому значна частина постачатиметься з відновлюваних джерел. Покладаючись на відновлювані джерела, Кенія не лише знижує залежність від викопного палива, а й робить свій внесок у боротьбу зі зміною клімату, сприяючи чистішому довкіллю та сталому економічному розвитку. Загалом, успіх Кенії у виробництві понад 70% енергії з відновлюваних джерел підкреслює її відданість сталому майбутньому і слугує натхненням для інших країн на шляху до зеленої енергетики та сталого розвитку [54].

Таким чином, участь держав «третього світу» у вирішенні питань зміни клімату є важливим компонентом глобальних зусиль щодо пом'якшення наслідків кліматичних змін та забезпечення екологічної безпеки. Попри обмежені ресурси та певні виклики, бачимо, що окремі країни демонструють прагнення до впровадження екологічно стійких рішень. Їхні дії, спрямовані на розвиток відновлюваної енергетики, лісовідновлення, систем раннього попередження та зниження викидів парникових газів, свідчать про серйозний підхід до боротьби зі зміною клімату. Окрім цього, всі ці країни вносять важливий внесок у зниження глобальних викидів парникових газів, допомагаючи зменшити негативний вплив кліматичних змін на найбільш вразливі верстви населення. Ці зусилля підтримуються міжнародними організаціями, такими як ООН, ПРООН та різноманітними кліматичними фондами, що забезпечують фінансову та технічну допомогу. Проте для

досягнення довгострокових результатів потрібні подальші інвестиції та підтримка з боку міжнародної спільноти.

3.2. Оцінка внеску держав “третього світу” у глобальну безпеку та вирішення конфліктів

Внесок держав “третього світу” у вирішення конфліктів та підтримку глобальної безпеки часто залишається недооціненим на міжнародній арені. Попри економічні, політичні та соціальні проблеми, з якими зіштовхуються ці країни, вони активно залучаються до вирішення конфліктів та забезпечення стабільності як на регіональному, так і на глобальному рівнях.

Перш за все, країни “третього світу” є ключовими учасниками міжнародних миротворчих операцій, спрямованих на підтримку миру в зонах конфліктів. Розглянемо цей аспект детальніше.

Так, миротворчі операції ООН спрямовані на запобігання та ліквідацію загроз миру шляхом залучення міжнародних миротворчих сил. Вони допомагають країнам переходити від конфлікту до миру, забезпечуючи захист громадян, роззброюючи ворогуючі сторони та відновлюючи правопорядок. Ці місії є критично важливими через постійні глобальні конфлікти, оскільки країни не завжди спроможні самотійно захистити своїх громадян. Часто уряди прагнуть миру, але їм потрібна додаткова підтримка для його досягнення, і саме в таких ситуаціях на допомогу приходять миротворці. Солдати з багатьох країн проходять службу в ООН, при цьому деякі країни роблять більший внесок, ніж інші [63].

Так, країни Африки, Азії та Латинської Америки забезпечують приблизно 92% військового та поліцейського персоналу для миротворчих операцій ООН, але їхній фінансовий внесок становить лише близько 15% загального бюджету. Китай, як друга за величиною економіка світу та постійний член Ради Безпеки, значно збільшує цю частку, забезпечуючи понад 10% фінансування. Таким чином, основний фінансовий тягар несе Захід. Однак з кінця 1990-х років, коли навіть традиційні миротворчі місії стали більш небезпечними, західні країни

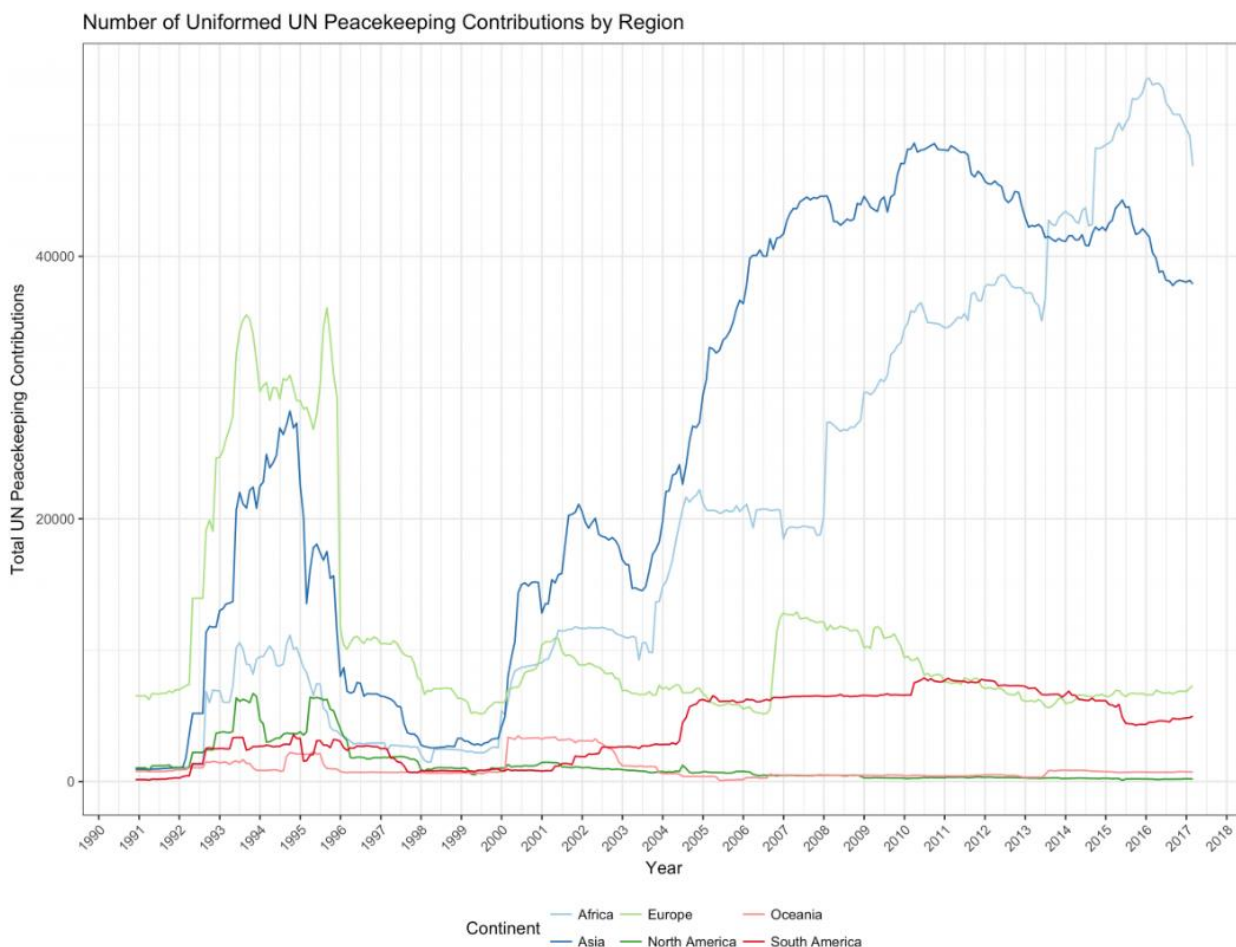
неохоче відправляють свій персонал у регіони з високими ризиками та мінімальними національними інтересами. Це свідчить про те, що Захід фактично використовує військову підтримку з країн “третього світу”, яку деякі дослідники називають “расизмом у миротворчій діяльності” [81].

Країни “глобального Півдня” роблять значний внесок у миротворчі операції ООН через три основні фактори:

- регіональні інтереси;
- міжнародне визнання;
- фінансова вигода [81].

Варто зауважити, що до 1990 року провідну роль у миротворчості відігравали розвинені країни, зокрема “західні інтернаціоналісти” (Канада, Ірландія, Австрія та Скандинавія) та постійні члени Ради Безпеки ООН (США, Велика Британія, Франція). Перші активно брали участь на початку діяльності ООН, надаючи війська та підтримку. Своєю чергою, останні переважно трималися осторонь миротворчих операцій, що відповідало інтересам країн Глобального Півдня. З початку 1990-х західні країни стали активнішими в таких регіонах, як Камбоджа, Балкани та Сомалі. Після невдачі в Сомалі та виведення американських військ їхня участь у миротворчих місіях ООН зменшилася. Це частково було спричинене зростанням коаліційних операцій поза межами ООН, наприклад, втручанням НАТО в Афганістан та операцією KFOR у Косово [8]. На рисунку 3.3. можна побачити контингент військ за регіонами за період між 1990 і 2017 роками.

Рис. 3.3. Внески ООН у миротворчу діяльність у формі за регіонами (1990-2017) [81]

На рисунку 3.3. також можна спостерігати іншу тенденцію: збільшення участі країн “Глобального Півдня” у миротворчих операціях, особливо в період з 1992 по 1995 рік і знову в ХХІ столітті. Крім того, ці країни почали послідовніше підтримувати провідну роль ООН у забезпеченні міжнародного миру та безпеки.

У цьому контексті варто відзначити виступ делегатів на засіданні Четвертого комітету ООН у 2000 році: протягом цього заходу учасники висловили занепокоєння щодо затримок у відшкодуванні витрат для країн, які надають війська, а також недостатньої участі розвинених держав у миротворчій діяльності. Ці питання свідчать про важливість країн “Глобального Півдня”, які, незважаючи на обмежене фінансування, надають

більшість миротворчих сил. Так, представник Йорданії, виступаючи від імені Руху неприєднання, зазначив, що країни Руху, які забезпечують більшість миротворчих сил, стурбовані цими затримками та закликали до розподілу витрат з урахуванням зобов'язань постійних членів Ради Безпеки. Представник Південної Африки додав, що Південна Африка приєднується до заяви Йорданії від імені Руху неприєднання. Південна Африка закликала до миротворчих операцій враховувати все більш складний і багатовимірний характер поточних конфліктів. Викладені думки підкреслюють важливість врахування поглядів країн, що надають війська, для покращення механізмів миротворчої діяльності ООН [55].

Оцінка внеску держав “третього світу” в миротворчі операції Організації Об'єднаних Націй вимагає детального аналізу окремих країн. Різноманітні джерела пропонують різні рейтинги країн, що постачають найбільшу кількість миротворців. Однак, до першої четвірки усі джерела відносять:

1. Непал. Розпочав свою участь у миротворчих операціях ООН у 1958 році, коли направив п'ятьох спостерігачів до Групи спостерігачів ООН у Лівані (UNOGIL). Перший непальський контингент, батальйон *Purano Gorakh*, був відправлений у 1974 році до Надзвичайних сил ООН (UNEF-II) в Єгипет. За даними Офісу миротворчих операцій ООН, на кінець 30 листопада 2023 року Непал став найбільшим постачальником військових і поліцейських, зокрема 6247 непальців (включаючи збройну поліцію та поліцію Непалу) виконували службу в різних зонах конфлікту [60].

2. Бангладеш. Очолює рейтинг країн, що постачають миротворців. Зараховано 9432 особи до складу миротворчих сил. Перші солдати-миротворці з Бангладеш були направлені у 1988 році в якості військових спостерігачів ООН в Намібію, щоб взяти участь у Групі допомоги ООН у перехідний період між Іраном та Іраком. Існує кілька теорій, які пояснюють, чому така велика кількість миротворців походить з Бангладеш, більшість з яких є представниками збройних сил або поліції. Одна з теорій стверджує, що країна

прагне завоювати міжнародну довіру; інша вказує на бажання уряду утримувати військових за межами країни [63].

3. Ефіопія. Постачає близько 6% зі своїх активних військових для миротворчих операцій. Основна частина їхніх миротворців бере участь у місії ЮНАМІД у Дарфурі, Судан, а також у ЮНІСФА між Суданом і Південним Суданом [89].

4. Пакистан. Є однією з провідних країн, які постачають війська для миротворчих операцій Організації Об'єднаних Націй, і його військовослужбовці брали участь у більш ніж 40 місіях ООН. В даний час пакистанські жінки та чоловіки виконують обов'язки у семи операціях ООН, більшість з яких розгорнуті в Демократичній Республіці Конго (ДРК), регіоні Дарфур у Судані та Центральноафриканській Республіці (ЦАР) [62].

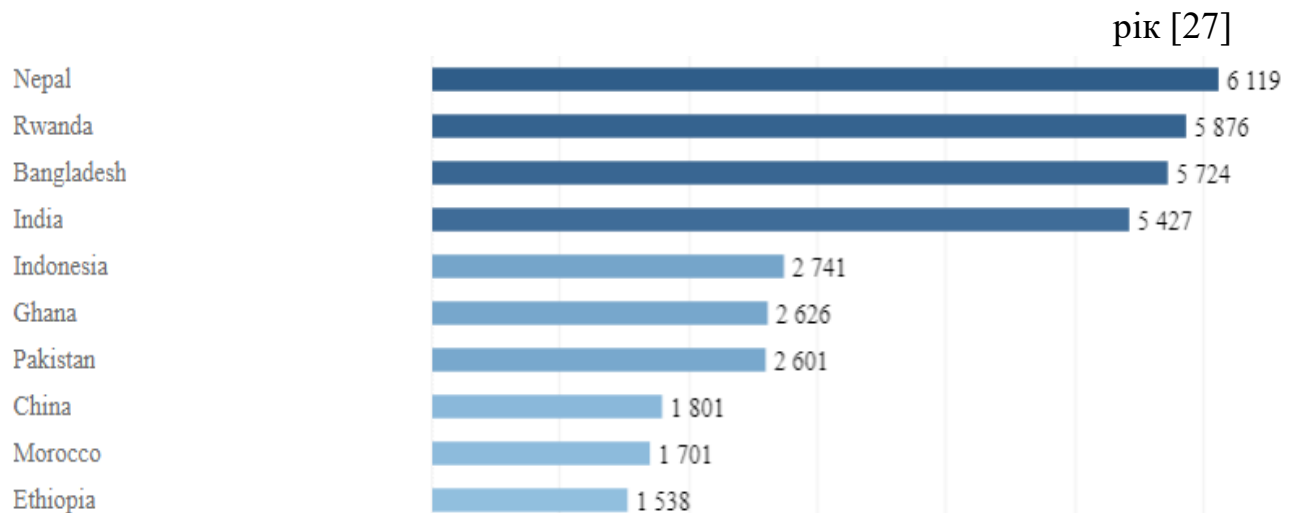
Зокрема, за даними Офісу миротворчих операцій ООН станом на 30 червня 2024 року, можна оцінити внески країн у миротворчі операції ООН:

Таблиця 3.2. Внески країн у миротворчі операції ООН, станом на 30 червня 2024 року

Країна	Експерти на місії	Утворені підрозділи поліції	Індивідуальна поліція	Офіцери штабу	Військові	Усього	Дата завершення
Непал	40	180	35	110	5749	6114	30/06/2024
Руанда	35	1039	76	75	4679	5904	30/06/2024
Бангладеш	57	320	38	122	5322	5859	30/06/2024
Індія	43	160	25	134	5104	5466	30/06/2024
Індонезія	18	140	60	37	2480	2735	30/06/2024
Пакистан	52	0	0	92	2543	2687	30/06/2024
Гана	49	269	44	79	2194	2635	30/06/2024
Китай	26	0	20	45	1711	1802	30/06/2024
Марокко	13	0	2	40	1652	1707	30/06/2024
Ефіопія	14	0	15	17	1493	1539	30/06/2024

Складено автором на основі [25]

Рис. 3.4. Рейтинг внесків країн до миротворчих операцій ООН станом на 2024

Варто зазначити, що не випадково африканські країни з 2013 року є основними постачальниками військової сили на континенті, де розташована більшість миротворчих місій. На сьогоднішній день половина діючих миротворчих операцій проходять в Африці, включаючи ті, які мають найбільші бюджети. Крім того, африканські держави розширили свої регіональні механізми для подолання криз. У 1990-х роках, після провалів ООН у відповідь на геноцид у Руанді та громадянську війну в Сомалі, відбулася хвиля регіоналізації. Африканський Союз був створений у 2002 році, проголосивши “африканські рішення для африканських проблем” та включивши Раду миру та безпеки у 2003 році. Відтоді, на відміну від ООН, АС прагнув створити Африканські резервні сили та регіональні резервні сили для швидкого розгортання. Наприклад, резервна бригада Співтовариства розвитку Південної Африки була розгорнута в Демократичній Республіці Конго у 2013 році в рамках Бригади втручання, що є частиною місії ООН [81].

Крім того, Африканський Союз бере участь у трьох миротворчих операціях: Місії Африканського Союзу в Сомалі (AMISOM), яку вона проводить самостійно; Ініціативі регіонального співробітництва, очолюваній АС, для ліквідації Армії опору Господа (RCI-LRA); та Змішаній операції ООН-АС у Дарфурі (ЮНАМІД), яка реалізується у партнерстві з ООН [81].

Регіональні інтереси також відіграли важливу роль у залученні Глобального Півдня до Місії ООН зі стабілізації на Гаїті (MINUSTAH). Хоча

країни Південної Америки історично брали участь у підтримці миру, їхній військовий контингент був обмеженим до початку ХХІ століття. Аргентина та Чилі почали надавати ресурси та спостерігачів для Організації ООН з нагляду за перемир'ям (UNTSO) ще в 1948 році. За тринадцять років Бразилія направила 37 449 військовослужбовців у цю місію, і всі командувачі сил ООН були з Бразилії. Після землетрусу 2010 року Бразилія, Уругвай і Аргентина надали 50% загального контингенту військ ООН для підтримки додаткових зусиль [81].

Отже, участь країн “третього світу” у миротворчих операціях ООН не лише підкреслює їхній внесок у підтримку міжнародного миру, але й свідчить про зростаючу значущість цих держав на глобальній арені. Зокрема, країни “третього світу” відіграють провідну роль у стабілізації конфліктних регіонів.

Іншим важливим аспектом вивчення внеску країн “третього світу” у розв'язання конфліктів є аналіз їхньої ролі як посередників у мирних переговорах. Наприклад, у липні 2011 року Південний Судан отримав незалежність після довгоочікуваного референдуму про самовизначення. Всього через два роки в правлячій партії вибухнула політична криза, яка виявила слабкі інституції та глибокі історичні розбіжності між громадами Південного Судану. Хоча конфлікт почався як політична суперечка між елітами, він швидко набув етнічного характеру.

У грудні 2013 року Асамблея глав держав та урядів ІГ АД призначила посередників для Південного Судану з метою сприяння переговорам про припинення вогню та проведення інклюзивного діалогу щодо досягнення сталого миру. До складу команди увійшли три посередники: Сейюм Месфін з Ефіопії, який обіймав посаду головного посередника та був колишнім міністром закордонних справ; Лазаро Сумбейво з Кенії, генерал у відставці та посередник у Всеохоплюючій мирній угоді між Суданом і Південним Суданом 2005 року; та Мохаммед Аль-Дабі з Судану, також генерал у відставці. Разом з Угандою ці чотири держави стали найвпливовішими учасниками кризи в Південному Судані та мирного процесу ІГ АД. Посередники звітували

виключно перед главами держав ІГД, які зберігали значні повноваження для прийняття рішень щодо посередництва, що, відповідно, впливало на управління процесом. Провідна роль ІГД у мирному процесі була підтверджена Африканським Союзом, Радою Безпеки ООН, а також Сполученими Штатами, Китаєм та іншими міжнародними партнерами, які підтримували ці зусилля [74].

В середині 2015 року формат посередництва було офіційно розширено, щоб залучити більше африканських та міжнародних партнерів для досягнення сталих результатів. Це рішення мало на меті зміцнити підтримку ІГД та пом'якшити негативні наслідки, що виникають через розбіжності між державами-членами ІГД. Так, до складу IGAD Plus увійшли: ІГД, п'ять африканських держав, обраних Африканським Союзом- Алжир, Чад, Нігерія, Руанда та Південна Африка, які представляють усі п'ять регіонів Африки, а також Трійка, Китай, ЄС, Африканський Союз, Форум партнерів ІГД — країн-донорів та ООН [74].

Нещодавно посередницькі переговори було відновлено щодо Південного Судану 9 травня 2024 року, у Кенії [73]. Перше питання стосується пояснення основної мети переговорів, які зараз відбуваються в Найробі. Генерал-лейтенант Лазаро Сумбейво (у відставці), головний посередник у переговорах для Південного Судану, наголосив, що ці мирні переговори не спрямовані на вивчення причин конфлікту. Замість цього їхня мета- завершити Актуалізовану угоду про вирішення конфлікту в Південному Судані (R-ARCSS) і залучити до мирного процесу групи, які її не підтримують. Він також зазначив, що переговори спрямовані на вирішення конфлікту через виконання умов попередньої угоди R-ARCSS. Отже, основна мета цих переговорів- мирне врегулювання конфлікту, а учасники працюють над досягненням цієї мети, впроваджуючи R-ARCSS [52].

У контексті дослідження також варто відзначити діяльність Африканського союзу у вирішенні конфліктів. Зокрема, Африканський Союз веде розробку політики та реалізацію рішень, спрямованих на досягнення мети

“Порядку денного 2063” — створення “мирної та безпечної Африки” до 2063 року. Для цього він використовує механізми, які підтримують діалоговий підхід до запобігання і врегулювання конфліктів. Основним органом АС, відповідальним за забезпечення миру та безпеки на континенті, є Рада миру та безпеки (PSC). Вона виконує роль постійного керівного органу, спрямованого на запобігання, управління та вирішення конфліктів, а також є частиною системи колективної безпеки та раннього попередження, яка забезпечує своєчасну та ефективну реакцію на конфлікти та кризові ситуації в Африці. PSC є ключовим елементом Африканської архітектури миру та безпеки (APSA), що сприяє стабільності на континенті [24].

Наприклад, громадянська війна в Сомалі спонукала Раду миру та безпеки (PSC) створити Африканську місію в Сомалі (AMISOM) з метою стабілізації ситуації в країні, сприяння діалогу, полегшення надання гуманітарної допомоги та створення умов для тривалого миру. Проте, місія не вжила жодних термінових заходів для підвищення довіри, і в 2007 році Африканський Союз виявив слабкість своєї миротворчої місії в Сомалі та недостатність її дій щодо складності ситуації [37, с. 330].

Своєю чергою, Африканський Союз відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів та сприянні стабільності в регіоні. Однією з його ключових функцій стало посередництво в укладанні угоди про розподіл влади та розгортання 462 військових для підтримки виборів на Коморських островах у травні 2006 року. Це дало змогу забезпечити надійну присутність сил безпеки та допомогти в реалізації демократичного процесу. Африканські війська також підтримали коморські збройні сили в березні 2008 року, коли було усунено самопроголошеного “президента” Мохамеда Бакара на острові Анжуан за запитом президента Союзу Коморських островів Абдалла Самбі. Крім того, глави африканських держав призупинили членство в Африканському Союзі для тих країн, які усунули демократично обрану владу шляхом неконституційних дій. У результаті Мавританія, Гвінея Конакрі та Мадагаскар були виключені з АС, поки в них не буде відновлено конституційний порядок.

Африканський Союз також вживав заходів, щоб запобігти кризі в Нігері, призупинивши членство країни у лютому 2010 року після військового перевороту та вимагаючи повернення до конституційних принципів [37, с. 330].

Слід підтримати думку стосовно того, що членство в Африканському Союзі повинно базуватися на певних мінімальних вимогах, оскільки це забезпечить ефективніше функціонування організації та сприятиме стабільності на континенті. Вимоги, що включають повагу до верховенства права, проведення вільних і чесних виборів, стабільне демократичне урядування, реформи в секторі безпеки, боротьбу з корупцією та готовність до співпраці з іншими державами регіону, є необхідними для формування здорового політичного середовища. Призупинення членства таких країн, як Мавританія, Гвінея Конакрі та Мадагаскар за недемократичні дії, заслуговує на схвалення, адже це демонструє готовність АС дотримуватись своїх принципів. Такі кроки зміцнюють довіру до організації і свідчать про її серйозність у забезпеченні стабільності та демократії на континенті.

Також, варто зазначити, що держави “третього світу” часто стають не лише “джерелами” мігрантів, але й беруть на себе значне навантаження в управлінні міграційними потоками та наданням допомоги біженцям у відповідь на розгорнуті конфлікти.

Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), з моменту початку політичних заворушень та громадянської війни в Сирії у 2011 році понад 6,6 мільйона осіб були змушені залишити свої домівки. Приблизно 84% біженців шукали притулку в сусідніх країнах, зокрема у Туреччині, де зареєстровано 3,6 мільйона сирійських біженців, в Лівані — близько 1 мільйона, та в Йорданії — 750 тисяч. Ці статистичні дані слід розглядати у контексті загальної чисельності населення країн-реципієнтів [88].

Крім того, багато біженців прибули до цих країн з обмеженими можливостями для забезпечення своїх основних потреб. Навіть ті, хто спочатку сподівався на свої заощадження чи підтримку приймаючих сімей, з

часом зіткнулися з щоденними труднощами. Так, у 2020 році приблизно 88% сирійських біженців у Лівані проживали за межею бідності, тоді як у Йорданії цей показник досяг 93% (УВКБ ООН, 2020) [88].

Ліван, що має найвищий у світі показник біженців на душу населення, сьогодні приймає близько 1,5 мільйона сирійців. Серед них — 918 874 особи, зареєстровані як біженці в УВКБ ООН, а також 27 700 палестинських біженців із Сирії та приблизно 180 000 палестинців, які вже перебувають у Лівані і проживають у 12 таборах і 156 поселеннях. Однак країна не є стороною Конвенції про статус біженців і не має національного законодавства, що регулює права та умови життя біженців. Як зазначено у термінологічному розділі Ліванського плану реагування на кризу, розробленого 112 партнерськими організаціями та опублікованого УВКБ ООН у 2017 році, цей контекст призвів до тривалого конфлікту між Ліваном і ООН щодо статусу біженців, які втікають від громадянської війни в Сирії [88].

Своєю чергою, Йорданія є країною з найбільшою кількістю палестинських біженців у світі, чисельність яких становить близько 1,9 мільйона. Крім того, країна прийняла тисячі іракських біженців після вторгнення США в Ірак у 2003 році; станом на лютий 2021 року в Йорданії налічувалося понад 66 700 іракських біженців. Як і Ліван, Йорданія не підписала Конвенцію про статус біженців і зараз приймає близько 665 000 сирійських біженців, зареєстрованих в УВКБ ООН, і близько 1,3 мільйона, якщо врахувати незареєстрованих біженців (це приблизно 10% населення Йорданії, яке становило 10,1 мільйона у 2019 році). Понад 83% сирійських біженців, які наразі перебувають в Йорданії, живуть поза межами таборів Заатарі та Аль-Азрак, створених для них.

Можна стверджувати, що країни “третього світу”, які приймають біженців, зіштовхуються з викликами, пов’язаними з їхньою інтеграцією та забезпеченням необхідних соціальних послуг. Ліван та Йорданія, які прийняли значну кількість біженців з Сирії, мають обмежені ресурси для задоволення зростаючих потреб населення. Це призводить до напруженості в приймаючих

громадах та зниження соціальної згуртованості. Таким чином, важливо визнати, що держави “третього світу” не лише зіштовхуються з проблемами, пов'язаними з вихідними потоками мігрантів, але й відіграють ключову роль у глобальній системі управління міграцією та наданні допомоги біженцям у складних умовах.

Також в контексті оцінки внеску держав “третього світу” у глобальну безпеку, варто відзначити контртерористичну діяльність і боротьба з міжнародним тероризмом.

Наслідки атак 11 вересня 2001 року в США призвели до зростання тероризму та насильницького екстремізму на глобальному рівні. У цьому контексті ці атаки стали каталізатором для посилення існуючих загроз безпеці, що походять від Аль-Каїди та інших терористичних організацій, які викликані численними соціальними та політичними обуреннями. Крім того, вони сприяли виникненню нових терористичних груп, таких як Ісламська держава в Іраку та Леванті (ISIL), Боко Харам, Ісламська держава в Західноафриканській провінції (ISWAP) та Аль-Шабаб. Внаслідок падіння Аль-Каїди та поразки ISIL в Іраку та Сирії, іноземні терористичні бойовики почали переміщатися до різних регіонів, щоб підсилити місцеві джихадистські угруповання, особливо в Північній та Західній Африці. Це, в свою чергу, сприяло сплеску насильства в уже вразливих державах Глобального Півдня та за їх межами. Зокрема, країни Сахелю та Західної Африки ініціювали багатосторонні та регіональні стратегії, зокрема заснували G5 Сахель і Багатонаціональну об'єднану оперативну групу (MNJTF) для боротьби з тероризмом і насильницьким екстремізмом. Інші регіони також впроваджують численні ініціативи для досягнення цієї ж мети [45, с. 5].

Так, багатонаціональна спільна оперативна група (MNJTF) являє собою зусилля держав, що розташовані в басейні озера Чад — Камеруну, Чаду, Нігеру та Нігерії — спрямовані на об'єднання ресурсів для протистояння джихадистам, які становлять загрозу для всіх чотирьох країн. Об'єднані сили проводять періодичні військові операції, часто залучаючи війська однієї країни

для виконання завдань у сусідній державі. Ці наступи забезпечують певні перемоги та сприяють підвищенню бойового духу серед військовослужбовців. Проте, адаптивні та мобільні фракції бойовиків швидко перегруповуються, що негативно позначається на ефективності MNJTF через неясність пріоритетів, небажання чотирьох країн передати командування самій групі, а також затримки у фінансуванні та закупівлях. Держави регіону повинні підвищити свої можливості в плануванні та координації, обміні розвідданими, дотриманні прав людини, а також забезпечити взаємодію між цивільними та військовими структурами. У подальшому, вони повинні досягти консенсусу з донорами щодо фінансування цих зусиль [91].

Однак, станом на сьогодні важко оцінити ефективність цього угруповання, оскільки угруповання “Боко Харам” не знизило частоту своїх атак, тому співпраця з сусідніми країнами є надзвичайно важливою. Регіональна загроза, що виникає від джихадистів, не проявляє жодних ознак ослаблення, а ситуація на північному сході Нігерії, попри всі зусилля, лише погіршується. Ефективна реакція вимагатиме не тільки військових дій, а й цивільних зусиль для забезпечення державних послуг, покращення життєвих умов населення в сильно постраждалих районах, відновлення або фактичного створення довіри до державної влади, а також надання бойовикам можливостей для безпечної демобілізації та потенційного залучення до переговорів. Проте військові операції залишаються критично важливими для створення умов, необхідних для реалізації всіх цих ініціатив [91]. У цьому контексті посилена Багатонаціональна об'єднана оперативна група (MNJTF), яка є символом регіонального співробітництва, може стати важливим інструментом для підтримки такого підходу.

Отже, африканські держави-члени вживають ключові ініціативи для протидії тероризму та розповсюдженню насильницького екстремізму на континенті. Наприклад, уряди таких країн, як Ефіопія та Кенія у партнерстві з ІГАД, Європейським Союзом, ПРООН запустили у грудні 2015 року “Інтегровану програму прикордонного співробітництва для сталого миру та

соціально-економічної трансформації між Ефіопією та Кенією”, зосереджену на графстві Марсабіт у Кенії та зонах Борана і Дава в Ефіопії. Метою програми є сприяння медіації міжкланових конфліктів, просування співробітництва в питаннях миру та розвитку між прикордонними спільнотами та етнічними групами, що проживають у графстві Марсабіт у Кенії та зонах Борана і Дава в Ефіопії, регіоні, відомому своєю вразливістю до хронічного насильства, бідності, насильницького екстремізму та конкуренції за ресурси. У короткостроковій перспективі основною метою програми є зменшення вразливості та підвищення стійкості спільнот, які постраждали від конфліктів у прикордонному регіоні, через ідентифікацію та просування сталих проектів життєзабезпечення і стратегій управління конфліктами. У довгостроковій перспективі програма має на меті економічно зміцнити спільноти через поєднання соціально-економічних трансформаційних програм, які включають розвиток інфраструктури, промислові та сільськогосподарські проекти, а також створення закладів охорони здоров’я та освіти [45, с. 11].

Підсумовуючи можемо стверджувати, що країни “третього світу” виконують важливу роль у підтримці глобальної безпеки, шляхом безпосередньої участі у миротворчих операціях ООН та у врегулюванні конфліктів в якості посередників. Багато з них, попри обмежені ресурси, активно беруть участь у міжнародних зусиллях щодо підтримки миру, що підкреслює їх важливість у глобальних безпекових процесах.

Важливо відзначити, що наявність тривалих конфліктів у багатьох країнах “третього світу” підкреслює потребу в належному управлінні та стратегіях для забезпечення тривалого миру. Ефективна участь цих країн у миротворчих місіях і зусиллях щодо вирішення конфліктів може призвести до покращення стабільності не лише в їхніх регіонах, але й у глобальному контексті. Отже, роль держав “третього світу” у глобальній безпеці та врегулюванні конфліктів є важливою та необхідною, і їхня участь у миротворчих операціях ООН та регіональних ініціативах свідчить про здатність до активного впливу на міжнародні процеси.

3.3. Місце держав “третього світу” у міжнародній економіці

Наслідки Другої світової війни суттєво змінили світовий політичний ландшафт. Це сприяло формуванню нового балансу сил, який прискорив остаточне скасування екстериторіальних режимів у Китаї, Єгипті, Туреччині та інших регіонах. Важливим результатом також стало створення Організації Об'єднаних Націй, яка отримала основну місію підтримання міжнародного миру та безпеки. Цей період ознаменувався тим, що більшість колоніальних територій здобули суверенітет і були визнані членами світової спільноти націй. Поява такої кількості нових незалежних держав суттєво змінила міжнародну політичну арену. Політично ці країни набули впливу, з яким змушені були рахуватися інші, але з економічної точки зору вони залишалися значно менш розвиненими порівняно з колишніми колоніальними метрополіями. Це пояснювалося тим, що значна частина їхніх ресурсів була експлуатована колонізаторами. Як результат, після здобуття незалежності ці країни перебували в стані економічної відсталості та знедоленості. В їхніх економіках бракувало розвиненої місцевої промисловості, здатної виробляти товари для зовнішніх ринків, і вони були значною мірою залежні від експорту сировинних ресурсів. Крім того, ці країни змушені були вести боротьбу за економічну емансипацію в умовах, коли правила, системи та інституції були несприятливими для їхніх інтересів [51].

Для покращення економічної ситуації у післявоєнний період були створені такі установи, як Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародний валютний фонд (МВФ). МБРР був заснований з метою надання кредитів для відбудови Європи та підтримки розвитку країн, що розвиваються, тоді як основною функцією МВФ було регулювання валют, забезпечення стабільності обмінних курсів та ліквідності для вільного руху торгівлі. Попри відкритість цих інституцій для всіх держав, контроль над ними залишався у

руках західних розвинених країн завдяки процедурі зваженого голосування, яка базувалася на фінансових внесках кожної країни. У результаті інтереси країн Третього світу не отримали належної уваги [93].

Накопичення боргів країн Третього світу внаслідок торговельних дисбалансів було обговорено під час запуску Бреттон-Вудської системи в 1944 році. Згодом, через дві ключові інституції — Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, Бреттон-Вудська система вирішила полегшити борговий тягар країн, що розвиваються, за рахунок додаткових фінансових грантів та пільгових кредитів, прив'язаних до умов, спрямованих на національний розвиток у різних країнах. Однак ці кредити були надані з умовами, що включали обмежувальні політики, такі як імпортозаміщувальна індустріалізація (ICI) та програми структурної перебудови (САП) [93].

Також, з часом виникла потреба в стабільній організації для регулювання торгівлі, яка могла б ефективно наглядати за процесами та лібералізувати міжнародну торгівлю. Це призвело до створення Світової організації торгівлі (СОТ). Основною метою СОТ є підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості, сприяння розвитку торгівлі та комерції в національних державах, а також охорона і збереження навколишнього середовища. СОТ розпочала свою діяльність 1 січня 1995 року відповідно до Марракеської угоди, замінивши Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яка була заснована в 1948 році. СОТ регулює торгівлю між країнами-учасниками, забезпечуючи рамки для переговорів і укладання торговельних угод, а також механізм вирішення суперечок, що сприяє дотриманню зобов'язань, прийнятих учасниками [51]. Багато питань, якими займається СОТ, виникають із попередніх раундів торгових переговорів, особливо з Уругвайського раунду (1986–1994).

Тому, варто відзначити, що сьогодні близько двох третин членів СОТ (150 країн) складають країни, що розвиваються, та найменш розвинені країни. Ці країни відіграють активну роль в організації, насамперед завдяки своїй чисельності, і набувають все більшої ваги в глобальній економіці, сприймаючи торгівлю як ключовий інструмент для розвитку. Важливо враховувати інтереси

країн, що розвиваються, оскільки СОТ вживає заходів для їхнього захисту. Проте, попри ці ініціативи, частка країн третього світу у світовій торгівлі залишається незначною.

Як вже було зазначено нами раніше, за ініціативою країн “третього світу” у 1964 році було проведено Конференцію ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), яка стала постійним органом Генеральної Асамблеї. Її метою було сприяння міжнародній торгівлі та економічному розвитку, особливо у країнах, що розвиваються. ЮНКТАД також сприяла створенню Організації промислового розвитку ООН (ЮНІДО), яка допомагала пришвидшити індустріалізацію в цих країнах [51].

У цьому контексті варто відзначити третю сесію Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у Сантьяго, Чилі, під час якої президент Мексики Луїс Ечеверрія виклав своє бачення нових економічних відносин між багатими та бідними націями. Протягом місяця конференція ухвалила пропозицію Ечеверрії щодо розробки Хартії економічних прав і обов'язків держав, і 12 грудня 1974 року, після двох років планування та обговорень, Генеральна Асамблея ООН прийняла цю Хартію 115 голосами “за” при 6 голосах “проти”. Сполучені Штати та їхні союзники виступили проти. Так, промова Ечеверрії та прийняття Хартії були частиною ширшого міжнародного руху за перегляд відносин між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Цей рух породив не тільки Хартію, але й набір пропозицій під назвою Новий міжнародний економічний порядок (NIEO) [42].

До основних прав, закріплених Хартією, належать: право регулювати діяльність транснаціональних корпорацій; право на контроль над природними ресурсами; право націоналізувати іноземну власність; право створювати об'єднання виробників товарів; право регулювати іноземні інвестиції та проводити власну промислову політику. Крім того, Хартія визначає обов'язки розвинених країн, зокрема надання країнам, що розвиваються, преференційного режиму в торгівлі та економічній співпраці; збільшення

фінансових потоків і надання реальних ресурсів; а також передачу знань і технологій [5].

Вимоги до впровадження Нового міжнародного економічного порядку виникли в контексті нафтової кризи 1973 року, яка частково прискорила цей рух. Ці вимоги базувалися на реалізації 25 цілей, пов'язаних із міжнародною торгівлею, фінансовою допомогою, соціальними питаннями, передачею технологій та індустріалізацією. Головною метою було забезпечення економічного суверенітету держав, включаючи їхнє право контролювати власні природні ресурси та проводити націоналізацію у відповідний спосіб [72].

У контексті дослідження, варто розглянути вплив держав “третього світу” на міжнародну економіку крізь призму глобалізації. Глобалізація є процесом зростаючого взаємозв'язку та взаємозалежності між країнами, що проявляється через обмін товарами, послугами та ідеями. Вона має значний вплив на глобальну економіку, зокрема на країни “третього світу” які часто характеризуються економічною відсталістю, політичною нестабільністю та низьким рівнем технологічного розвитку. Одним з основних аспектів впливу глобалізації на ці країни є розширення міжнародної торгівлі [44]. Глобалізація полегшила доступ країн Третього світу до транснаціональних ринків, що дозволило їм розширити збут своїх товарів та послуг, стимулюючи економічне зростання та відкриваючи нові можливості для розвитку.

Проте глобалізація також спричинила аутсорсинг робочих місць до країн, що розвиваються, де робоча сила є дешевшою, ніж у розвинених державах. Це створило умови для експлуатації працівників та послаблення трудових прав. Крім того, глобалізація сприяла збільшенню інвестицій та наданню іноземної допомоги, що призвело до розвитку інфраструктури — таких об'єктів, як дороги, порти та енергетичні потужності, що, своєю чергою, сприяло покращенню рівня життя та економічному зростанню [44]. Однак критики вказують на те, що така допомога часто супроводжується певними

умовами, наприклад, вимогами впровадження економічних програм, які можуть не відповідати національним інтересам отримувачів.

Глобалізація відкриває безліч можливостей для економічного та соціального зростання країн “третього світу” [1, с. 5]. На рисунку 3.1. зображено різні підходи до політики та стратегій країн, що розвиваються, у контексті глобалізаційних процесів, з урахуванням часових рамок та конкретних прикладів.

Рис. 3.1. Економічні та інвестиційні стратегії країн [1]

Часовий проміжок	Країна	Політика та стратегії
1990-ті роки	Китай	Реформи "відкритих дверей", залучення прямих іноземних інвестицій, створення спеціальних економічних зон.
2000-ті роки	Індія	Лібералізація економіки, стимулювання інформаційних технологій та аутсорсингу, реформування фінансового сектору.
2010-ті роки	В'єтнам	Відкриття ринків, інтеграція у світову економіку через угоди про вільну торгівлю, розвиток експортоорієнтованих галузей.
1990-ті роки	Бразилія	Реформи приватизації, лібералізація торгівлі, створення умов для залучення іноземних інвестицій.
2000-ті роки	Південна Африка	Розвиток економічної інфраструктури, інтеграція в Африканський континентальний ринок, підтримка малого та середнього бізнесу.
2010-ті роки	Ефіопія	Активне залучення іноземних інвестицій у виробництво та інфраструктуру, стимулювання розвитку аграрного сектору.
1990-ті роки	Мексика	Угода NAFTA, лібералізація ринків, розвиток промислового виробництва та експорту.
2000-ті роки	Індонезія	Реформи економічної лібералізації, розвиток інфраструктури, стимулювання внутрішнього ринку та експорту.
2010-ті роки	Кенія	Стратегії цифрової трансформації, розвиток технологічних парків, інтеграція у світові ринки через угоди про вільну торгівлю.

Отже, глобалізація, як процес зростаючого взаємозв'язку між країнами, безпосередньо вплинула на міжнародну торгівлю, розширюючи можливості для обміну товарами. Важливість міжнародної торгівлі для економічного

добробуту країн задокументована і визнається протягом століть. Існує чимало свідчень того, що лібералізація торгівлі та її інтеграція стали вирішальними чинниками у зростанні добробуту все більшої частини світового населення. Таким чином, торгівля є потужним двигуном економічних, технологічних і соціальних змін [61, с. 2]. Тому, актуальним питанням залишається, чи вдалося країнам “третього світу” стабільно збільшувати свій експорт і успішно інтегруватися у світову економіку в останні десятиліття.

Можна відзначити, що в умовах сучасної економічної динаміки держави “третього світу” продовжують відігравати важливу роль у глобальному економічному порядку, а їхнє місце в економіці світу визначається не лише через традиційні фактори, такі як сировинні ресурси або робоча сила, але й через участь у глобальних ланцюгах постачання, а також через нові інвестиційні та торговельні можливості.

У неспокійні часи, коли спостерігаються геополітичні напруження, швидкі технологічні зміни та все більш часті кліматичні та інші шоки, багатостороння торгова співпраця Світова організація торгівлі стають важливими інструментами для стабільності глобальної економіки. Для країн Третього світу, які часто залежать від міжнародної торгівлі та інвестицій, ці інституції стають критично важливими для інтеграції в світову економіку. Відкритий і передбачуваний торговий ландшафт дає цим країнам можливості адаптуватися до нових реалій і зменшувати ризики, що виникають у результаті економічних чи політичних потрясінь. Поглиблення, деконцентрація та диверсифікація міжнародних постачальницьких мереж створюють для держав, що розвиваються, значні комерційні можливості, сприяючи не тільки їхній економічній стабільності, але й інтеграції в глобальні ланцюги поставок, що є важливим чинником для їхнього економічного зростання [95, с. 7].

Наприклад, експорт товарів та послуг з країн “третього світу” зріс на 31% між 2019 і 2022 роками, причому експорт товарів збільшився на 41% у грошовому вираженні за цей період, що знову відображає зростання цін на сировину [95, с. 7].

Країни, що розвиваються, а також країни з низьким, середнім ВВП обрали різні шляхи інтеграції у світову економіку. Деякі з них, зокрема Китай та Індія, відкрили свої економіки і успішно долучилися до глобальних ланцюгів. Водночас інші країни, переважно в Африці та на Близькому Сході, зазнали зупинки у процесі інтеграції. Це має серйозні наслідки для їхнього економічного та соціального розвитку, адже вони не змогли отримати вигоди від глобальних ринків, що призвело до нижчого за середнє ВВП, недостатніх інвестицій та зростання бідності.

Своєю чергою, сучасна глобальна фінансова та фіскальна ситуація, яка характеризується підвищенням процентних ставок і бюджетними обмеженнями в розвинених країнах, разом із перебоями в постачанні, спричиненими пандемією COVID та війною в Україні, призвела до економічного уповільнення. Країни “третього світу” опинилися під тиском через зростання цін на продовольство та енергію, збільшення боргових зобов’язань, знецінення валют і зростання нерівності. Згідно з даними ЮНКТАД, підвищення процентних ставок у США у 2022 році могло коштувати цим країнам 360 мільярдів доларів у вигляді майбутніх доходів [61, с. 2].

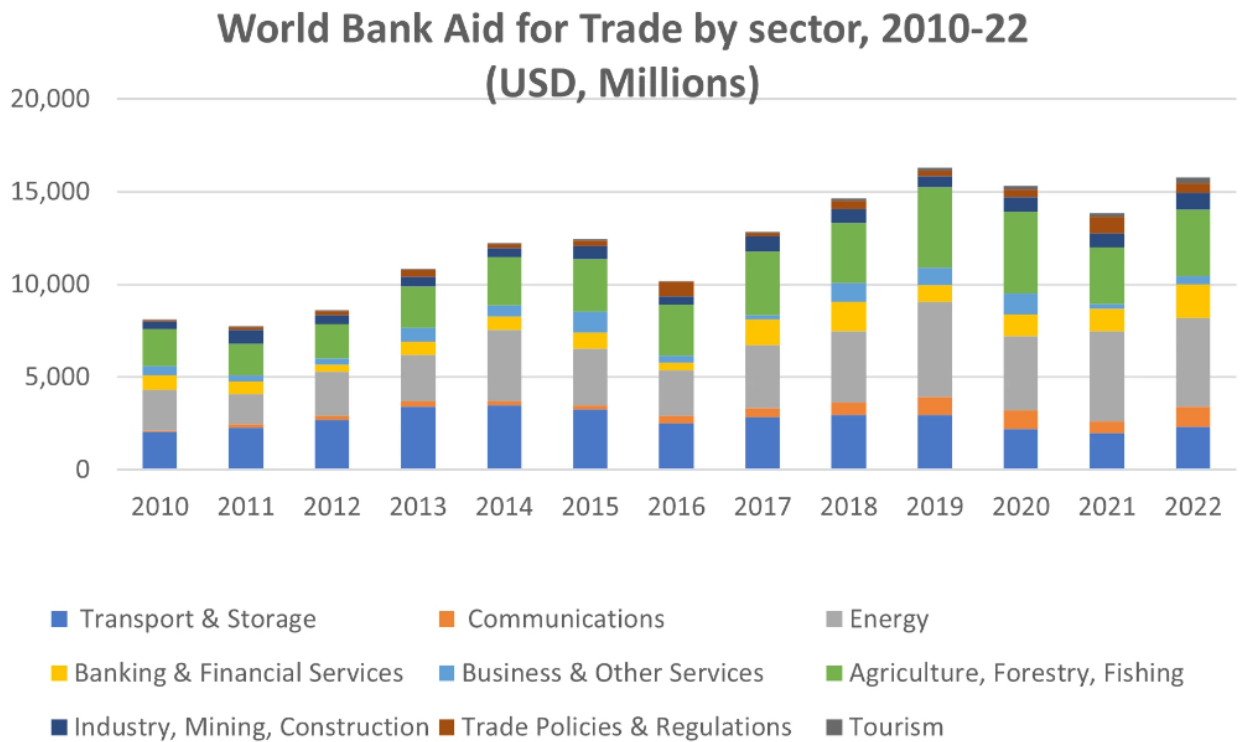
Так, ландшафт глобальної торгівлі швидко змінюється під впливом зростаючої геополітичної напруженості, бурхливого розвитку цифрових технологій та загроз, пов’язаних із кліматичними змінами. Ці зміни створюють як ризики, так і нові можливості для країн, що розвиваються. Ця невизначеність підкреслює важливість збереження здатності цих країн максимально використовувати переваги міжнародної торгівлі та інвестицій, що сприяють зменшенню бідності. Одним із ключових механізмів підтримки є ініціатива “Допомога заради торгівлі”, яка забезпечує фінансові ресурси та технічну експертизу, необхідні для допомоги країнам, що розвиваються, а також найменш розвиненим країнам інтегруватися у світову економіку, сприяючи економічному зростанню та підвищенню рівня життя [27].

З моменту свого започаткування у 2005 році до 2022 року ініціатива “Допомога заради торгівлі”, під керівництвом СОТ, мобілізувала значні ресурси, спрямувавши приблизно 650 мільярдів доларів США на підтримку країн, що розвиваються, у залученні торгівлі для розвитку. Щорічні виплати від двосторонніх донорів, регіональних банків розвитку та багатосторонніх установ становлять близько 40 мільярдів доларів США [27].

Підтримка ініціативи “Допомога заради торгівлі” від Світового банку має різні форми. Значна частина фінансування в рамках цієї програми спрямована на вирішення питань, пов'язаних з транспортом, зберіганням та енергетикою. Ці сектори є критично важливими для підвищення ефективності всієї економіки та зміцнення експортного потенціалу в сільському господарстві, лісовому господарстві та гірничодобувній промисловості, де залишається чимало можливостей для створення доданої вартості на базі традиційних порівняльних переваг країн, що розвиваються [27].

Приклади підтримки Світового банку в рамках програми “Допомога заради торгівлі” охоплюють будівництво торговельного коридору для покращення зв'язків і зниження витрат на торгівлю в західноафриканських країнах; забезпечення того, щоб реформи у сфері торгівлі на тихоокеанських островах сприяли експорту підприємств, очолюваних жінками; проведення оцінки електронної готовності в низці найменш розвинених африканських країн [27].

*Рис. 3.2. Допомога Світового банку для сектору 2010-22 (мільйони
доларів США) [27]*

У контексті дослідження варто відзначити значне економічне зростання на азійському континенті в останні роки. Продукція, вироблена в цих країнах, успішно експортується завдяки ефективним економічним, адміністративним і урядовим стратегіям. Економічний розвиток цих країн відзначається високим рівнем дисципліни та горизонтальною структурою управління, що забезпечило значні успіхи у промисловості та бізнесі. Хоча в економічних системах “азійських тигрів” виникають кризові моменти та суперечності, вони намагаються утримувати свої позиції на світовому ринку та протистояти впливу західних країн. Так, досвід азійських держав є важливим у таких сферах, як адміністративне управління, логістика та економіка, що сприяло їхньому швидкому економічному зростанню, а також високому рівню зовнішньої торгівлі, яка становить близько 9% світового експорту [22].

У контексті функціонування міжнародної економіки, наразі країни “третього світу” є майданчиками для інвестицій. Так, наприклад, у Латинській Америці Китай здійснив інвестиції на суму понад 130 мільярдів доларів у

галузі видобутку корисних копалин, інфраструктури та енергетики, причому найбільшими отримувачами цих інвестицій стали Венесуела та Аргентина. Згідно з даними Оксфордського університету, Китай є провідним двостороннім кредитором Африканського континенту, утримуючи понад 73 мільярди доларів державного боргу африканських країн станом на 2020 рік, а також майже 9 мільярдів доларів приватного боргу. У Південно-Східній Азії Китай використав боргові зобов'язання Лаосу для посилення своїх регіональних амбіцій, інвестувавши 12,2 мільярда доларів, значна частина яких була спрямована на розвиток залізничної інфраструктури з перспективою розширення на інші країни регіону. Крім того, спостерігається збільшення потоку китайських туристів до Лаосу, а юань активно використовується в місцевій економіці [26].

Варто зазначити, що заборгованість перед Китаєм може стати значним ризиком, як свідчить приклад Шрі-Ланки. Зовнішній борг цієї країни становить 34,8 млрд доларів, причому 45% з них припадає на Китай. У 2022 році Шрі-Ланка оголосила дефолт за своїми зобов'язаннями перед китайськими кредиторами, що спричинило глибоку економічну кризу. Деякі з китайських кредитів були надані країні попри сумніви щодо їх економічної доцільності. Наприклад, проєкт розширення міжнародного порту Хамбантота спочатку був запропонований американським та індійським інвесторам, які відмовилися через економічні ризики. Після дефолту управління портом було передано китайським компаніям на вигідних умовах. Крім того, китайські корпорації беруть участь у будівництві сучасного багатофункціонального комплексу поблизу головного ділового району міста, який також користується іншими інвестиціями, такими як будівництво надземної магістралі [26].

Деструктивні наслідки боргової кризи для суспільства Шрі-Ланки є значними. Після оголошення дефолту було втрачено близько півмільйона робочих місць, а інфляція перевищила 50%. Також, китайська кредитна політика часто передбачає використання природних ресурсів як застави, як це

було, наприклад, у випадку з нафтою в Анголі, де Китай фінансував будівництво інфраструктури та “нових міст” [26].

Отже, країни “третього світу” займають важливу, хоча й суперечливу, роль як майданчики для інвестицій. Ці держави часто є ключовими отримувачами іноземних капіталовкладень, які сприяють розвитку їхніх економік, зокрема в таких секторах, як енергетика, інфраструктура та видобуток корисних копалин. Так, ці держави часто стають частинами глобальних виробничих ланцюгів, де вони забезпечують дешеву робочу силу та сировину для більш розвинених економік. Це сприяє інтеграції цих держав у світову економіку, дозволяючи розвиненим країнам оптимізувати витрати на виробництво та підвищувати конкурентоспроможність. Водночас, країни “третього світу” отримують доступ до іноземних технологій, розвивають інфраструктуру і підвищують експортний потенціал.

Таким чином, можемо стверджувати, що країни “третього світу” займають незначне, але водночас динамічне положення в глобальній економічній системі. Попри те, що вони часто характеризуються низьким рівнем індустріалізації, нестабільними політичними інститутами та слабкими економічними структурами, багато з цих держав відіграють важливу роль у глобальному виробництві сировини, виступають ринками для товарів та інвестицій і стають учасниками міжнародних виробничих ланцюгів.

Однак, обмежений доступ до високих технологій, а також боргові зобов'язання перед великими міжнародними гравцями, такими як Китай, знижують їхню економічну стійкість та обмежують можливості для сталого розвитку. Відсутність структурних реформ, необхідних для переходу до конкурентоспроможної ринкової економіки, а також збереження соціальних і політичних бар'єрів, перешкоджають ефективній інтеграції цих країн у глобальні економічні процеси.

Висновки до розділу 3.

Можна констатувати, що країни “третього світу” займають відносно незначне, проте динамічне місце у міжнародній економіці. Попри низький рівень індустріалізації, політичну нестабільність та слабкі економічні структури, вони виконують важливу роль у глобальному виробництві сировини, виступають ринками збуту товарів та інвестицій, а також залучаються до міжнародних виробничих ланцюгів.

Дослідження показало, що сучасні глобальні виклики, такі як економічна криза, спричинена COVID-19, війною в Україні та інфляційним тиском, особливо сильно вдарили по країнах, що розвиваються. Це поглибило нерівність, збільшило борговий тягар та посилило вразливість до змін у світовій фінансовій системі, що обмежило їхній економічний потенціал.

Встановлено, що обмежений доступ до сучасних технологій та високий рівень боргових зобов'язань перед провідними економічними гравцями, такими як Китай, суттєво знижують їхню економічну стійкість та обмежують можливості для сталого розвитку. Відсутність необхідних структурних реформ і збереження соціальних та політичних бар'єрів продовжують перешкоджати ефективній інтеграції цих країн у глобальні економічні процеси.

Країни “третього світу” роблять вагомий, але часто недооцінений внесок у забезпечення глобальної безпеки та вирішення конфліктів. Попри власні економічні та політичні проблеми, ці держави активно залучаються до миротворчих операцій ООН, забезпечуючи більшу частину військового та поліцейського персоналу. Їх участь в таких місіях мотивована не лише міжнародним визнанням, але й регіональними інтересами та фінансовими стимулами. Вони відіграють ключову роль у стабілізації конфліктних зон, зокрема в Африці, де зосереджено найбільше миротворчих операцій.

Дослідження показало, що окрім безпосередньої участі у миротворчих силах, держави Глобального Півдня все частіше виступають посередниками у мирних переговорах. Таким чином, їх внесок у забезпечення глобальної безпеки виходить за рамки миротворчих операцій, підкреслюючи зростаючу роль країн “третього світу” на міжнародній арені.

Своєю чергою, залучення держав “третього світу” до вирішення питань кліматичних змін є важливим елементом глобальних зусиль з адаптації до кліматичних викликів та забезпечення екологічної стійкості. Так, деякі з цих країн демонструють готовність впроваджувати екологічно дружні рішення. Їхні ініціативи у сфері розвитку відновлюваної енергетики, лісовідновлення, зменшення викидів парникових газів та створення систем раннього попередження свідчать про серйозний підхід до кліматичних викликів. Крім того, ці країни відіграють значну роль у зниженні глобальних викидів, тим самим допомагаючи зменшити негативний вплив кліматичних змін на найуразливіші групи населення.

Загалом, досвід цих держав демонструє, що навіть країни з обмеженими ресурсами та фінансовими можливостями здатні зробити значний внесок у боротьбу зі зміною клімату, покращуючи власну екологічну стійкість і впливаючи на глобальні процеси. Їхній успіх слугує доказом того, що тільки колективні зусилля всіх країн можуть забезпечити успішну боротьбу зі змінами клімату та створення стійкого майбутнього для наступних поколінь.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши стан наукової літератури та досліджень можна зробити висновок, що проблема ролі держав “третього світу” у формуванні та реалізації міжнародного порядку денного знаходиться на перехідному етапі свого вивчення. Протягом останніх десятиліть увага дослідників дедалі більше зосереджується на змінах ролі цих держав, які з колишніх об’єктів міжнародної політики поступово перетворюються на суб’єктів глобальних процесів.

Основними напрямками досліджень є вивчення участі цих держав у міжнародних організаціях, процесах регіональної інтеграції та їхнього впливу на актуальні проблеми сучасності, серед яких зміну клімату, соціально-економічну нерівність, розвиток інфраструктури, а також боротьбу з бідністю. Важливо відзначити, що останні наукові роботи визнають збільшення економічної та політичної значущості окремих країн “третього світу”, особливо в умовах глобалізації. Встановлено, що недостатньо досліджено питання щодо систематичної оцінки колективних дій цих країн та їхньої ефективності в контексті розв’язання міжнародних проблем. Крім того, необхідне глибше вивчення внутрішніх перетворень у цих державах і того, як вони впливають на їхню міжнародну політику.

Отже, питання ролі держав “третього світу” вимагає подальшого ретельного дослідження з урахуванням нових викликів та перспектив, що постають у процесі змін глобального політичного та економічного ландшафту.

2. Дослідження історичних передумов виникнення концепції “третього світу” дозволяє стверджувати, що вона сформувалася під час Холодної війни та суттєво вплинула на політичну ситуацію того часу. Ця концепція втілювала прагнення держав, які не входили до жодного з блоків наддержав, зберегти власну незалежність та уникнути впливу капіталістичного Заходу та соціалістичного Сходу. Попри те, що ця ідея мала виразний історичний та ідеологічний контекст, вона залишається релевантною і сьогодні. По-перше, вона допомагає краще розуміти соціально-економічні та політичні виклики, з

якими зіштовхуються країни, що розвиваються, такі як бідність, нерівність та нестабільність. По-друге, концепція залишається важливою в міжнародних відносинах, оскільки багато з цих країн об'єднуються, щоб захищати свої інтереси та формувати нові альянси для вирішення глобальних проблем.

Тож можемо стверджувати, що історична еволюція концепції “третього світу” дає можливість оцінити її не тільки в контексті минулого, але й у сучасній міжнародній системі, де ці держави продовжують відігравати важливу роль у вирішенні ключових питань порядку денного на міжнародній арені.

3. Дослідження показало, що, попри різні індивідуальні відмінності, країни “третього світу” мають спільні риси. Основні виклики, з якими вони зіштовхуються, охоплюють високий рівень бідності, нерівномірний доступ до базових ресурсів, низький рівень індустріалізації та недостатню економічну диверсифікацію. Багато з цих держав значною мірою залежать від сільського господарства та видобувної промисловості, що ускладнює їхній сталий економічний розвиток.

Політична нестабільність також є важливою характеристикою країн “третього світу”, де часто зустрічаються авторитарні режими, часті зміни урядів та внутрішні конфлікти. Колоніальне минуле продовжує впливати на їхні соціально-економічні та політичні структури, додатково посилюючи проблеми, пов'язані з обмеженою інфраструктурою та недостатнім доступом до сучасних технологій. Однак, попри ці труднощі, чимало країн-представників “третього світу” демонструють економічний потенціал, зокрема завдяки участі у світовій економіці. Деякі з них успішно використовують свої природні та людські ресурси для розвитку, а також активно займаються міжнародною політикою, формуючи нові альянси та об'єднуючи зусилля для захисту своїх інтересів.

Таким чином, дослідження соціально-економічних і політичних особливостей цих держав показує, що, незважаючи на наявні виклики, вони

продовжують відігравати значну роль у сучасній світовій системі та мають потенціал для подальшого впливу на глобальні процеси.

4. Аналіз еволюції ролі держав “третього світу” у міжнародних відносинах вказує на істотні зміни, які ці країни пережили протягом останніх десятиліть. З моменту свого виходу на міжнародну арену ці держави пройшли складний процес трансформації, що суттєво змінило їхній вплив на глобальні політичні та економічні процеси, а також їхню позицію в сучасній системі міжнародних відносин.

Встановлено, що на ранніх етапах їхньої зовнішньої політики ключовим завданням було сприяння процесам деколонізації та боротьбі з расовою дискримінацією, що стало важливим аспектом їхньої участі в глобальній політиці після здобуття незалежності. Така діяльність сприяла зміні глобального політичного ландшафту, особливо в контексті завершення біполярної системи світу після Холодної війни.

На сучасному етапі еволюції роль держав “третього світу” посилюється завдяки їхній участі у вирішенні ключових глобальних проблем. Вони змогли зайняти важливі економічні ніші, інтегрувавшись у світові ланцюги постачання через експорт природних ресурсів та залучення трудових ресурсів. Важливою віхою в еволюції їхньої ролі стало створення Руху неприєднання, який об'єднав країни, що прагнули зберегти незалежність від впливу політичних блоків, зокрема капіталістичних і соціалістичних систем. Рух став символом незалежної зовнішньої політики багатьох держав “третього світу”, дозволяючи їм захищати національні інтереси на міжнародному рівні. Активна участь у роботі таких організацій, як ООН, надала додаткові можливості для підвищення їхнього впливу на вирішення глобальних питань.

Отже, еволюція ролі країн “третього світу” в міжнародних відносинах засвідчує їхню трансформацію від пасивних до активних учасників глобальних процесів.

5. У результаті дослідження впливу держав “третього світу” на міжнародний економічний порядок виявлено, що їх економічні можливості

часто обмежені через структурні дисбаланси, зростання глобалізації та інтеграція у світову економіку дозволили багатьом з них розширити доступ до міжнародних ринків та наростити експортний потенціал. Однак цей процес має неоднозначний вплив: з одного боку, глобалізація сприяла розвитку інфраструктури та створенню нових робочих місць, а з іншого- посилила економічну нерівність і залежність від зовнішніх інвестицій та допомоги.

Встановлено, що попри різноманітні ініціативи, такі як програма “Допомога заради торгівлі”, частка країн “третього світу” у світовій торгівлі залишається відносно низькою. Їхній вплив на економічні рішення глобальних інституцій також залишається обмеженим через домінування розвинених країн у таких організаціях, як МВФ і Світовий банк.

Попри активну участь у СОТ, країни “третього світу” зіштовхуються з рядом проблем. Їх частка у світовій торгівлі залишається відносно низькою, а чинні глобальні торгівельні правила часто створюють перешкоди для їхнього економічного розвитку. Багато з цих країн відчують тиск через нерівноправні умови доступу до ринків, що призводить до уповільненого економічного зростання та збільшення нерівності.

Можна дійти висновку стосовно того, що держави “третього світу” займають порівняно невелику, але водночас активну позицію в міжнародній економіці. Вони зіштовхуються з обмеженим доступом до сучасних технологій та високим рівнем боргових зобов’язань перед провідними економічними силами, такими як Китай, що суттєво знижує їхню економічну стійкість і обмежує можливості для сталого розвитку. Крім того, відсутність необхідних структурних реформ, а також соціальні та політичні бар’єри, продовжують ускладнювати ефективну інтеграцію цих країн у глобальні економічні процеси.

6. Дослідження участі держав “третього світу” у глобальній безпеці та врегулюванні конфліктів показує, що ці країни виконують суттєву роль у підтримці міжнародного миру, попри те, що їхній внесок часто залишається непоміченим. Навіть при наявності численних соціальних та економічних

труднощів, ці держави активно залучені до миротворчих місій, забезпечуючи більшу частину військових та поліцейських кадрів для ООН.

Дослідження показало, що африканські, азійські та латиноамериканські країни становлять основну частину миротворчих сил, їхня участь виходить за межі простого виконання обов'язків. Вони прагнуть закріпити свої регіональні інтереси, здобути міжнародне визнання та отримати фінансову вигоду, що підтверджує їх активність у глобальних питаннях. Встановлено, що зростаюча роль цих країн як посередників у мирних переговорах, як демонструє приклад Південного Судану, свідчить про їхню здатність впливати на міжнародні відносини. Значущою є також діяльність Африканського Союзу, який відіграє важливу роль у врегулюванні конфліктів, підкреслюючи важливість регіональних організацій у зміцненні безпеки. Створення механізмів управління кризами, таких як AMISOM, свідчить про прагнення країн “третього світу” вирішувати власні проблеми.

Ці держави також відіграють важливу роль у глобальному управлінні міграцією та боротьбі з тероризмом. Наприклад, Ліван і Йорданія стикаються з труднощами інтеграції біженців, які шукають притулку через конфлікти, зокрема в Сирії. Попри значне навантаження, ресурси цих країн часто є обмеженими, що призводить до соціальної напруги.

Встановлено, що участь країн “третього світу” у глобальній безпеці підкреслює їх значення на міжнародній арені та вказує на їхню роль у формуванні нових механізмів співпраці. Міжнародна спільнота повинна визнати цей внесок і надати відповідну підтримку для зміцнення їхніх зусиль.

7. У процесі дослідження залученості країн “третього світу” до розв'язання проблем, пов'язаних зі зміною клімату та екологічною безпекою, стає очевидним, що їх активна участь на міжнародній арені має вагомий потенціал для впливу на формування глобальної екологічної політики. Проблеми, такі як обмежені ресурси, недостатня інституційна база та зовнішній тиск, не перешкоджають розвитку цих країн у створенні власних стратегій адаптації до кліматичних змін.

Дослідження показало, що багато країн “третього світу” вже здійснюють конкретні проекти у сфері відновлювальної енергетики та адаптації до кліматичних змін, що свідчить про їхню відданість міжнародним зобов'язанням. Наприклад, Демократична Республіка Конго, Мозамбік, Нігер, Руанда та Туніс активно реалізують стратегії, спрямовані на зменшення викидів парникових газів та підвищення стійкості до кліматичних викликів.

Встановлено, що участь країн “третього світу” у вирішенні питань зміни клімату та екологічної безпеки є критично важливим елементом глобальної екологічної політики. Лише завдяки зусиллям на міжнародному рівні можна сподіватися на успішне вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату, та забезпечення екологічної безпеки для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вплив глобалізації на економічний стан країн, що розвиваються / Ж. Семчук та ін. *Академічні візії*. 2024. № 30. С. 1-7.
2. Декларація про надання незалежності колоніальним державам та народам : Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 14.12.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_280#Text (дата звернення: 16.08.2024).
3. Економічний розвиток країн, що звільнилися від колоніального панування. *MegaLib*. URL: http://megalib.com.ua/content/6871_Ekonomichnii_rozvitok_krain_sho_zvilnilisya_vid_kolonialnogo_panyvannya.html (дата звернення: 15.08.2024).
4. Паризька угода: Угода Орг. Об'єдн. Націй від 12.12.2015: станом на 14 лип. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення: 17.10.2024).
5. Хартія економічних прав та обов'язків держав: Хартія Орг. Об'єдн. Націй від 12.12.1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_077#Text (дата звернення: 23.09.2024).
6. Adas M. *Machines as the Measure of Men*. Ithaca: Cornell University Press, 1989. 450 p.
7. Africa holds the key to many global climate solutions. *UNDP Climate Promise*. URL: <https://climatepromise.undp.org/news-and-stories/africa-holds-key-many-global-climate-solutions> (дата звернення: 15.10.2024).
8. Alex J. Bellamy. Paul D. Williams. The West and Contemporary Peace Operations. *Journal of Peace Research*. 46(1). 2009. pp. 39–57.
9. Arencibia M., Corozo E. Fin del concepto tercer mundo?. *UCE Ciencia. Revista de postgrado*. 2023. Vol. 11, no. 1. pp. 1-16.
10. Ayooob M. Inequality and Theorizing in International Relations: the Case for Subaltern Realism. *International Studies Review*. Vol. 4, No. 3. 2002. pp.27-48.

11. Ayoob M. "Security in the Third World: The Worm about to Turn?," *International Affairs* 60, no. 1. 1983. pp. 41–51.
12. Banton C. Third World Countries: Definition, Criteria, and List of Countries. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/third-world.asp> (дата звернення: 01.09.2024).
13. Berger M. The End of the 'Third World'? *Third World Quarterly*. Vol 15. no. 2. 1994. pp. 257-275.
14. Brian M. The third world calamity. London: Routledge & Kegan Paul, 1981. 274 p.
15. Brown C. The Modern Requirement? Reflections on normative international theory in a post-Western world. *International Relations Critical Concepts*. London: Routledge. Vol.V. 2000. pp.2079-2089.
16. Buzan B. Conclusions: System versus Units in Theorizing about the Third World. *International Relations Theory and the Third World*. New York: St. Martin's Press. 1998. pp. 213-230.
17. Calvocoressi P. World politics since 1945. Harlow, England; New York: Pearson Longman, 1982. 856 p. URL: <https://www.hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/World%20Politics%20Since%201945%20By%20Peter%20Calvocoressi.pdf> (дата звернення: 23.08.2024).
18. Chernoff F. Theory and Metatheory in International Relations: Concepts and Contending Accounts. *New York: Palgrave Macmillan*, 2007. 236 p.
19. Chimni B. Third World Approaches to International Law: A Manifesto. *International Community Law Review*. 2006. P. 3–27.
20. Climate change - foresight africa 2024. *Brookings*. URL: <https://www.brookings.edu/articles/climate-change-foresight-africa-2024/> (дата звернення: 16.10.2024).
21. Climate change vulnerability, adaptation, and feedback hypothesis: a comparison of lower-middle, upper-middle, and high-income countries. *MDPI*. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/5/4145> (дата звернення: 17.10.2024).

22. Concepto de tercer mundo y desarrollo económico. *Gestiopolis*. URL: https://www.gestiopolis.com/concepto-de-tercer-mundo-y-desarrollo-economico/#google_vignette (дата звернення: 23.09.2024).

23. Concept of third world and economic development. *Interesting about everything*. URL: <https://iscsisantarget.com/en/articles/11244-concept-of-third-world-and-economic-development--gestiopol?ysclid=lzryp11tzv627101096> (дата звернення: 01.09.2024).

24. Conflict resolution, peace & security. *African Union*. URL: <https://au.int/en/conflict-resolution-peace-security> (дата звернення: 08.10.2024).

25. Contribution of Uniformed Personnel to UN by Country and Personnel Type. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/01_contributions_to_un_peacekeeping_operations_by_country_and_post_75_june_2024.pdf (дата звернення: 07.10.2024).

26. Debt Diplomacy: China's Third World Play. *Catalyst*. URL: <https://catalyst.independent.org/2023/11/27/china-overseas-investment/> (дата звернення: 23.09.2024).

27. Developing countries need more support to navigate growing turbulence in global trade. *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/trade/developing-countries-need-more-support-in-global-trade> (дата звернення: 23.09.2024).

28. Dietrich N. Internatioan Relations Theory and the "Third World academic": Bridging the Gap. 2008. 111 p. URL: <https://scholar.sun.ac.za/server/api/core/bitstreams/9c467711-5a7f-4676-9bc5-d020857a64da/content> (дата звернення: 15.08.2024).

29. Dirlik A. Spectres of the Third World: global modernity and the end of the three worlds. *Third World Quarterly*. 2004. Vol. 25, no. 1. pp. 131–148.

30. Does the Concept of the Third World have any Historical Value?. *History today*. URL: <https://www.historytoday.com/archive/head-head/does-concept-third-world-have-any-historical-value> (дата звернення: 24.08.2024).

31. Equipo editorial, Etecé. Países del Tercer Mundo: información y características. *Enciclopedia Humanidades*. URL: <https://humanidades.com/paises-del-tercer-mundo/> (дата звернення: 01.09.2024).

32. Elliott L. IMF should give poor countries \$300bn a year to fight climate crisis, says Joseph Stiglitz. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2023/oct/13/poorest-countries-should-get-300bn-a-year-to-fight-climate-crisis-says-joseph-stiglitz> (дата звернення: 17.10.2024).

33. El Tercer Mundo, Indicadores, Factores y Características. *Historia y Biografías*. URL: https://historiaybiografias.com/tercer_mundo/ (дата звернення: 18.09.2024).

34. Endalew Y. W. Theorization in IR and Third world states: the promise of historical sociology in explaining the nexus between domestic and international spheres. *Eurasian Research Journal*. 2021. Vol. 3, no. 2. pp. 19–32.

35. Environmental issues in the third world countries. *StudyCorgi*. URL: <https://studycorgi.com/environmental-issues-in-the-third-world-countries/> (дата звернення: 15.10.2024).

36. Escobar A. *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton University Press, 2001. 290 p.

37. Ezeibe C., Oguonu C. African Union and conflict resolution in Africa. *Mediterranean journal of social sciences*. 2014. Vol. 5, no. 27. pp. 235–332.

38. Fawcett L. *Conclusion: Whither the Third World?. The Third World beyond the Cold War*. Oxford: Oxford University Press. 1999. pp. 234–246.

39. Four african countries ramp up ambition for transition to a low-carbon future. *United Nations Climate Change*. URL: <https://unfccc.int/news/four-african->

countries-ramp-up-ambition-for-transition-to-a-low-carbon-future (дата звернення: 15.10.2024).

40. Frank A. G. Development of underdevelopment or underdevelopment of development in China. Norwich: University of East Anglia School of Development Studies, 1978. pp. 341-350.

41. Fukuyama F. The end of history?. Washington, D.C: The National Interest, 1989. pp. 3-18.

42. Galant M. In the 1970s, Third World Leaders Wanted a New Economic Order. *Jacobin*. URL: <https://jacobin.com/2022/04/new-international-economic-order-united-nations-global-south-mexico-luis-echeverria> (дата звернення: 23.09.2024).

43. Georgieva K., Gaspar V., Pazarbasioglu C. Poor and vulnerable countries need support to adapt to climate change. *IMF Blog*. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/23/blog032322-poor-and-vulnerable-countris-need-support-to-adapt-to-climate-change> (дата звернення: 17.10.2024).

44. Globalization in third world countries. *Medium*. URL: <https://medium.com/@mikaelgashaw14/globalization-in-third-world-countries-b4cd1d628176> (дата звернення: 23.09.2024).

45. Global south initiatives to counter terrorism and prevent violent extremism. United Nations office of counter-terrorism, 2022. 45 p. URL: https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/2114743-global_south_initiatives_web.pdf (дата звернення: 09.10.2024).

46. González Arencibia M., Horacio Valencia Corozo E. Fin del concepto tercer mundo?. *UCE Ciencia. Revista de postgrado*. Vol 11(1). 2023. pp. 1-16.

47. Grosser P., Grand C. Le Tiers-Monde dans les relations internationales. *Cairn. info*. URL: <https://shs.cairn.info/les-relations-internationales-1945--9782011453150-page-82?lang=fr> (дата звернення: 18.09.2024).

48. Harris N. The end of the “third world”? *Habitat International*. Vol. 11(1). 1987. pp. 119–132.

49. Hurrell A. Narratives of emergence: rising powers and the end of the Third World?. *Revista de Economia Política*. 2013. Vol. 33, no. 2. pp. 203–221.

50. Il sud del mondo alla prova della globalizzazione. *Treccani*. URL: [https://www.treccani.it/enciclopedia/il-sud-del-mondo-alla-prova-della-globalizzazione_\(Atlante-Geopolitico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/il-sud-del-mondo-alla-prova-della-globalizzazione_(Atlante-Geopolitico)/) (дата звернення: 18.09.2024).

51. International economic order and third world countries. *Times of India Blog*. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/my-tryst-with-law/international-economic-order-and-third-world-countries-45903/> (дата звернення: 23.09.2024).

52. Is the process of the Kenya High-level Mediation for South Sudan credible?. *South Sudan*. URL: <https://www.africa-press.net/south-sudan/all-news/is-the-process-of-the-kenya-high-level-mediation-for-south-sudan-credible> (дата звернення: 08.10.2024).

53. Jackson R. Sorensen G. Introduction to International Relations Theories and Approaches. *Oxford: Oxford University Press*, 2013. 373 p.

54. Kenya Generates more than 70% of its Energy from Renewable Sources. *Cosmopolitan The Daily*. URL: <https://cosmopolitandaily.com/energy/kenya-generates-more-than-70-of-its-energy-from-renewable-sources/> (дата звернення: 16.10.2024).

55. Lack of participation by developed countries in UN peacekeeping missions raised in fourth committee. *Meetings Coverage and Press Releases*. URL: <https://press.un.org/en/2000/20001108.gaspd199.doc.html> (дата звернення: 06.10.2024).

56. Länder der Dritten Welt: Ihre Probleme und Merkmale. *Politik*. URL: <https://ger.aboutlaserremoval.com/strani-tretego-mira-ih-problemi-i-osobennosti-a-305073> (дата звернення: 01.09.2024).

57. La teoría de las Relaciones Internacionales. 2012. 183 p. URL: https://webfacil.tinet.cat/usuarios/ronafo/1__prueba_presencial_20120317211302.pdf (дата звернення: 16.08.2024).

58. Laugier H. The First Step in the International Approaches to the Underdeveloped Areas. *Milbank Memorial Fund Quarterly*. № 26 (3). 1948. pp. 256–259.

59. Medien in der Dritten Welt. Ein Vergleich der Kommunikationssituation von Entwicklungsländern und Industriestaaten. URL: https://www.audimax.de/fileadmin/hausarbeiten/kommunikation/Hausarbeit_Kommunikation_Medien_in_der_Dritten_Welt_-_Vergleich_der_Kommunikationssituation_ahx716.pdf (дата звернення: 01.09.2024).

60. Nepal becomes top troops contributor to UN peacekeeping missions. *The Kathmandu Post*. URL: <https://kathmandupost.com/national/2024/02/08/nepal-becomes-top-troops-contributor-to-un-peacekeeping-missions> (дата звернення: 07.10.2024).

61. Nilsson L., Kultina-Dimitrova Z. Developing countries' integration into the world economy. *Chief economist note*. 2023. pp. 1-32.

62. Pakistan: One of the longest-serving and largest contributors to UN peacekeeping. *UN News*. URL: <https://news.un.org/en/gallery/525401> (дата звернення: 07.10.2024).

63. Pariona A. Countries Providing The Most United Nations Peacekeepers. *WorldAtlas*. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-contributing-the-highest-number-of-united-nations-peacekeepers.html> (дата звернення: 06.10.2024).

64. Pichon E. The African Union's first climate strategy And EU-Africa climate cooperation. EPRS. European Parliamentary Research Service, 2022. 12 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738201/EPRS_BRI\(2022\)738201_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738201/EPRS_BRI(2022)738201_EN.pdf) (дата звернення: 15.10.2024).

65. Por qué el tercer mundo sigue siendo el tercer mundo?. *Ingredientes que Suman*. URL: <https://blog.oxfamintermon.org/por-que-el-tercer-mundo-sigue-siendo-el-tercer-mundo/> (дата звернення: 01.09.2024).

66. Prebisch R. Obras, 1919-1948. Buenos Aires, Argentina: Fundación Raúl Prebisch, 1991. pp. 307-313.

67. Rahnema M. Under the Banner of Development. *Development: Seeds of Change*, nos. 1–2. 1986. pp. 37–46.

68. Randall V. Using and abusing the concept of the Third World: geopolitics and the comparative political study of development and underdevelopment. *Third World Quarterly*. 2004. Vol. 25, no. 1. P. 41–53.

69. Rodney W. How Europe underdeveloped Africa. Washington, D.C: Howard University Press, 1981. 312 p.

70. Santos T. D. Teoria De La Dependencia. Plaza y Janes, 2003. 176 p.

71. Siddiqi M. Do Bangladeshi factory workers need saving? Sisterhood in the post-sweatshop era. *Feminist Review*. № 91. 2009. pp. 154-174.

72. Smit N. The Continued Relevance of the ‘Third World’ Concept. *E-International Relations*. 2013. URL: https://www.e-ir.info/2013/03/26/the-continued-relevance-of-the-third-world-concept/#google_vignette (дата звернення: 16.08.2024).

73. South Sudan mediation talks launched in Kenya with a hope of ending conflict. *Le Monde*. URL: https://www.lemonde.fr/en/le-monde-africa/article/2024/05/09/south-sudan-mediation-talks-launched-in-kenya-with-a-hope-of-ending-conflict_6670932_124.html (дата звернення: 07.10.2024).

74. South Sudan peace process: key facts. *United States Institute of Peace*. URL: <https://www.usip.org/south-sudan-peace-process-key-facts> (дата звернення: 08.10.2024).

75. Sposob G. Tercer mundo. *Concepto*. URL: <https://concepto.de/tercer-mundo/> (дата звернення: 01.09.2024).

76. State and Trends in Climate Adaptation Finance 2024. Rotterdam: Global Center on Adaptation, 2024. 52 p.

77. Systematic Observations Financing Facility approves \$3.1 million towards improving climate information and early warning systems in Rwanda. *UNDP Climate Change Adaptation website*. URL: <https://www.adaptation-undp.org/systematic-observations-financing-facility-approves-31-million-towards-improving-climate> (дата звернення: 15.10.2024).

78. The Cold War and Decolonization: emergence of the “Third World”. *Making History Relevant*. URL: <https://makinghistoryrelevant.wordpress.com/2012/11/27/1945-the-cold-war-and-decolonization/> (дата звернення: 01.09.2024).

79. The emergence of the Third World. *Hyattractions*. URL: <https://hyattractions.wordpress.com/2015/03/02/the-emergence-of-the-third-world/> (дата звернення: 24.08.2024).

80. The emergence of the Third World. *Luxembourg centre for contemporary and digital history*. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/dd10d6bf-e14d-40b5-9ee6-37f978c87a01/02b0c4ea-6fea-42c5-a8f9-ab7ed08fc829> (дата звернення: 23.08.2024).

81. The Global South and UN Peace Operations. *E-International Relations*. URL: https://www.e-ir.info/2019/02/03/the-global-south-and-un-peace-operations/#google_vignette (дата звернення: 06.10.2024).

82. The Political Issues Related to the Third World Countries. *Academic Master*. URL: <https://academic-master.com/the-political-issues-related-to-the-third-world-countries/> (дата звернення: 01.09.2024).

83. Third World Countries Place in International Relations. *DemoEssays*. URL: <https://demoessays.com/third-world-countries-place-in-international-relations/> (дата звернення: 18.09.2024).

84. Third World in International Relations. *Political science*. URL: https://www.politicalscienceview.com/third-world/#google_vignette (дата звернення: 24.08.2024).

85. Third World Meaning. *Wallstreet*. URL: <https://www.wallstreetmojo.com/third-world/> (дата звернення: 01.09.2024).

86. Tiers-Monde. *Dictionnaire historique de la suisse dhs*. URL: <https://hls-dhs-dss.ch/fr/articles/043022/2024-07-16/> (дата звернення: 18.09.2024).

87. Tomlinson B. R. What was the Third World?. *Journal of Contemporary History*. 2003. Vol. 38, no. 2. P. 307–321. URL: <https://doi.org/10.1177/0022009403038002135> (дата звернення: 01.09.2024).

88. UNHCR, national policies and the syrian refugee crisis in lebanon and jordan. *E-International Relations*. URL: https://www.e-ir.info/2023/04/24/unhcr-national-policies-and-the-syrian-refugee-crisis-in-lebanon-and-jordan/#google_vignette (дата звернення: 09.10.2024).

89. United Nations peacekeepers: which countries provide the most troops and funding?. *Best Delegate Model United Nations*. URL: <https://bestdelegate.com/united-nations-peacekeepers-which-countries-provide-the-most-troops-and-funding/> (дата звернення: 06.10.2024).

90. Waltz K. N. Theory of international politics. New York: Random House, 1979. 129 p.

91. What role for the multinational joint task force in fighting boko haram? Africa report N°291/ 7 july 2020. Nigeria. *ReliefWeb*. URL: <https://reliefweb.int/reprt/nigeria/what-role-multinational-joint-task-force-fighting-boko-haram-africa-report-n-291-7> (дата звернення: 09.10.2024).

92. Wolf-Phillips L. Why ‘Third World?: Origin, Definition and Usage. *Third World Quarterly*. № 4. Vol. 9. 1987. pp. 1311-1327.

93. Wood R. From Marshall Plan to Debt Crisis: Foreign aid development choices in The 1980s. *University of California Press*, 1986. 400 p.

94. World Meteorologhttps://wwРамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 09.05.1992: станом на 29 жовт. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення: 17.10.2024).

95. World Trade Statistical Review. World trade organization, 2023. 138 p. URL: https://wtocenter.vn/file/19093/wtsr_2023_e.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

SUMMARY

The qualifying work reveals the role of “third world” countries within the framework of the current global agenda. It primarily emphasizes the evaluation of their contributions to international relations, particularly regarding economic development, global security, and conflict resolution. This research covers the theoretical and methodological foundations of the “third world” concept, the historical factors that contributed to its development, and the socio-economic and political attributes of these countries. Significant focus is placed on the involvement of “third world” countries in matters related to climate change and ecological security, underscoring their importance in the realm of international politics. The results of the study reveal the potential for “third world” countries to actively engage in global initiatives, notwithstanding the challenges they face.

The qualifying work consists of an introduction, three chapters divided into subsections, conclusions, and a list of references.

In the first chapter, the conceptual and methodological foundations of the research are outlined. It presents a review of the existing scholarly work on the subject, assessing the current state of research on “third world” countries within international relations. This foundational framework establishes the basis for understanding the complexities of the topic.

The second chapter delves into the historical context of the emergence of the “third world” concept. It explores the socio-economic and political characteristics of these countries, highlighting their diversity and the challenges they face. Additionally, the chapter discusses the evolution of the role of “third world” countries in international relations, emphasizing their increasing significance over time.

The third chapter focuses on the involvement of “third world” countries in various facets of the global agenda. It examines their position within the international economy, evaluates their contributions to global security and conflict resolution, and assesses their participation in climate change and ecological security

discussions. This chapter underscores the growing importance of these nations in shaping international policy and highlights their potential to influence global initiatives.

Overall, the research demonstrated that the issue of the role of “third world” countries in shaping and implementing the international agenda is at a transitional stage in its study. Over the past few decades, researchers have increasingly focused on the changing roles of these countries, which are gradually transforming from former objects of international politics into subjects of global processes. Thus, the question of the role of “third world” countries requires further careful examination, taking into account the new challenges and perspectives arising from the changes in the global political and economic landscape.

The investigation of the historical preconditions for the emergence of the “third world” concept allows us to assert that it formed during the Cold War and significantly influenced the political situation of that time. This concept embodied the aspirations of states that did not belong to either of the superpower blocs to preserve their independence and avoid the influence of the capitalist West and the socialist East. Despite having a distinct historical and ideological context, this idea remains relevant today. Firstly, it helps to better understand the socio-economic and political challenges faced by developing countries, such as poverty, inequality, and instability. Secondly, the concept continues to be significant in international relations, as many of these countries unite to protect their interests and form new alliances to address global problems. Thus, we can argue that the historical evolution of the “third world” concept allows us to assess it not only in the context of the past but also within the contemporary international system, where these states continue to play a vital role in addressing key issues on the international agenda.

The research indicated that despite various individual differences, “third world” countries share common characteristics. The primary challenges they face include high levels of poverty, uneven access to basic resources, low levels of industrialization, and insufficient economic diversification. Many of these states are

significantly reliant on agriculture and extractive industries, complicating their sustainable economic development. Political instability is also a critical feature of “third world” countries, where authoritarian regimes, frequent government changes, and internal conflicts are common. The colonial past continues to affect their socio-economic and political structures, further exacerbating issues related to limited infrastructure and inadequate access to modern technologies. However, despite these difficulties, many “third world” countries demonstrate economic potential, particularly through their participation in the global economy. Some successfully utilize their natural and human resources for development and actively engage in international politics, forming new alliances and uniting efforts to protect their interests.

The analysis of the evolution of the role of “third world” countries in international relations indicates significant changes these nations have undergone over the last few decades. Since their emergence on the international stage, these countries have undergone a complex transformation process that has significantly altered their influence on global political and economic processes and their position within the modern international relations system. It was established that in the early stages of their foreign policy, a key task was to promote decolonization processes and combat racial discrimination, which became an essential aspect of their participation in global politics after gaining independence. Such activities contributed to the transformation of the global political landscape, particularly in the context of the conclusion of the bipolar world system following the Cold War.

At the current stage of evolution, the role of “third world” countries is being enhanced through their involvement in addressing key global problems. They have managed to occupy significant economic niches by integrating into global supply chains through the export of natural resources and the mobilization of labor resources. An important milestone in the evolution of their role was the establishment of the Non-Aligned Movement, which united countries seeking to maintain independence from the influence of political blocs, including capitalist and

socialist systems. The Movement became a symbol of the independent foreign policy of many “third world” states, allowing them to defend national interests at the international level. Their active participation in organizations such as the UN has provided additional opportunities to increase their influence on resolving global issues.

As a result of the research on the influence of “third world” countries on the international economic order, it was found that their economic capabilities are often constrained by structural imbalances. However, the growth of globalization and integration into the global economy has allowed many of them to expand access to international markets and enhance their export potential. Nevertheless, this process has an ambiguous impact: on one hand, globalization has contributed to the development of infrastructure and job creation, while on the other hand, it has intensified economic inequality and dependence on external investments and aid. It has been established that despite various initiatives, such as the “Aid for Trade” program, the share of “third world” countries in global trade remains relatively low. Their influence on economic decisions in global institutions is also limited due to the dominance of developed countries in organizations such as the IMF and the World Bank. Despite active participation in the WTO, “third world” countries face a number of challenges. Their share of global trade remains relatively low, and the existing global trade rules often create barriers to their economic development. Many of these countries experience pressure due to unequal access conditions to markets, resulting in slowed economic growth and increased inequality.

The study of the participation of “third world” countries in global security and conflict resolution shows that these countries play a significant role in maintaining international peace, even though their contributions often go unnoticed. Even in the face of numerous social and economic difficulties, these states are actively involved in peacekeeping missions, providing a substantial portion of the military and police personnel for the UN. The research indicated that African, Asian, and Latin American countries constitute the majority of peacekeeping forces, and their

participation extends beyond merely fulfilling obligations. They seek to solidify their regional interests, gain international recognition, and obtain financial benefits, which confirms their activity in global issues. It has been established that the increasing role of these countries as mediators in peace negotiations, as demonstrated by the example of South Sudan, reflects their ability to influence international relations. The activities of the African Union, which plays a crucial role in conflict resolution, also underscore the importance of regional organizations in strengthening security. The establishment of crisis management mechanisms, such as AMISOM, reflects the aspirations of “third world” countries to address their own challenges. It has been established that the participation of “third world” countries in global security underscores their significance on the international stage and indicates their role in shaping new mechanisms of cooperation. The international community must recognize this contribution and provide appropriate support to strengthen their efforts.

In the process of researching the involvement of “third world” countries in addressing issues related to climate change and ecological security, it becomes evident that their active participation on the international stage holds significant potential to influence the formation of global environmental policy. Issues such as limited resources, inadequate institutional frameworks, and external pressure do not hinder these countries' development in creating their own strategies for climate change adaptation. The study showed that many “third world” countries are already implementing specific projects in the field of renewable energy and climate change adaptation, demonstrating their commitment to international obligations. For instance, the Democratic Republic of the Congo, Mozambique, Niger, Rwanda, and Tunisia are actively pursuing strategies aimed at reducing greenhouse gas emissions and enhancing resilience to climate challenges.

It has been established that the participation of “third world” countries in addressing climate change and ecological security issues is a critically important element of global environmental policy. Only through efforts at the international

level can we hope for successful solutions to the problems associated with climate change and the provision of ecological security for future generations.